

En ole rasisti, mutta...

Maahanmuutosta, monikulttuurisuudesta ja kritiikistä

Toimittanut

Keskinen Suvi, Rastas Anna & Tuori Salla

Suomalaiseen julkiseen keskusteluun juurtui talvella 2008–2009 uusi sana, maahanmuuttokriittisyys. Keskustelu maahanmuutosta ja monikulttuurisuudesta politisoitui, mutta mihin jäi kriittinen arviointi kovasanaisesta ja uhkakuvia painottavasta maahanmuuttokritiikistä?

Kirjassa asiantuntijat osallistuvat vilkkaana jatkuvaan maahanmuuttokeskusteluun analysoimalla sen sisältöjä ja seurauksia. Millaista keskustelua tuottavat itseään maahanmuuttokriittisiksi kutsuvat ja heidän näkemyksiään myötäilemään ryhtyneet poliitikot ja virkamiehet? Millaisen roolin media on ottanut suhteessa erilaisiin maahanmuuttopoliittisiin näkemyksiin? Mitkä ovat olleet maahanmuuttajien mahdollisuudet osallistua keskusteluun?

Tutkijoiden ohella maahanmuuttokeskustelua ja suomalaista monikulttuurisuutta analysoivat vuosia pakolais- ja maahanmuuttotyön kentällä toimineet eri alojen ammattilaiset, myös sellaiset suomalaiset, joita kutsutaan, tai luullaan, maahanmuuttajiksi.

Kirja on ennen kaikkea kollektiivinen puheenvuoro asiallisen ja muita ihmisiä kunnioittavan keskustelun puolesta. Eri näkökulmia ja runsaasti asiantietoa sisältävänä kirja soveltuu myös oppikirjaksi kaikille niille, jotka tarvitsevat valmiuksia osallistua maahanmuutosta ja monikulttuurisuudesta käytävään keskusteluun.

Kirjoittajat: Said Aden, Camilla Haavisto, Veronika Honkasalo, Karina Horsti, Laura Huttunen, Helena Jerman, Suvi Keskinen, Ullamaija Kivikuru, Mikko Lehtonen, Kaisla Löyttyjärvi, Johanna Matikainen, Husein Muhammed, Outi Pärnänen, Pentti Raittila, Anna Rastas, Sari Sirva, Leena Suurpää ja Leena-Kaisa Åberg

JOHDANTO

Suvi Keskinen, Anna Rastas & Salla Tuori:
Suomalainen maahanmuuttokeskustelu tienhaarassa

I MAAHANMUUTTOKESKUSTELU JA SEN SEURAUKSET

Said Aden:
Ikuisesti pakolaisina? Maahanmuuttokeskustelu Suomen somalialaisten näkökulmasta

Suvi Keskinen:
Pelkkiä ongelmia? Maahanmuutto poliittisen keskustelun kohteena

Anna Rastas:
Rasismin kiistäminen suomalaisessa maahanmuuttokeskustelussa

II MEDIA MERKITYKSIÄ RAKENTAMASSA

Pentti Raittila:
Journalismin maahanmuuttokeskustelu: hymistelyä, kriittisyyttä vai rasismien tukemista?

Karina Horsti:
Kyllä Suomeen yksi nainen mahtuu! Turvapaikanhakijat uhreina ja uhkana suomalaisessa keskustelussa (teksti puuttuu)

Camilla Haavisto & Ullamaija Kivikuru:
Sulkevat sanat, avoimet kuvat (teksti puuttuu)

Helena Jerman:
Venäläiset tulivat. Tutkija kohtaa median kuvan maahanmuuttajista (teksti puuttuu)

III SUOMALAISUUS, MAAHANMUUTTAJUUS JA RASISMI

Mikko Lehtonen:
Olen suomalainen (lo sono finlandese)

Laura Huttunen:
Mikä ihmeen maahanmuuttaja?

Kaisla Löyttyjärvi:
Erilainen nuori (teksti puuttuu)

IV KUULUUKO MAAHANMUUTON ASIANTUNTIJOIDEN ÄÄNI?

Husein Muhammed:
Alaikäiset turvapaikanhakijat mediakeskustelussa

Sari Sirva:
Ikääntyvät isovanhemmat ja perheen yhdistäminen Suomessa

Veronika Honkasalo & Leena Suurpää:

Tutkijoiden kiistellyt roolit rasismien ja nuorten tutkimuksessa (*teksti puuttuu*)

Johanna Martikainen, Outi Pärnänen ja Leena-Kaisa Åberg:

Kansalaisjärjestöt ja turvapaikkakeskustelu

JOHDANTO

Suvi Keskinen, Anna Rastas & Salla Tuori

Suomalainen maahanmuuttokeskustelu tienhaarassa

Kahdeksanvuotias Amal Farah Abdi, somalialaistaustainen tyttö, tönäistiin selälleen junalaiturille, kun hän oli astumassa paikallisjunaan Espoon keskuksen asemalla toukokuussa 2009. Tytön kaatanut mies oli huutanut: "mene pois mun edestä senkin apina"[1], Tapaus nostatti pääkaupunkiseudun lehdistössä keskustelua maahanmuuttajataustaisten lasten, nuorten ja aikuisten kohtaamasta arkipäivän rasismista. Samana kesänä media kertoi Maahanmuuttoviraston päätöksestä karkottaa maasta iäkäs ja sairasteleva egyptiläinen Eveline Fadayel, jonka koko lähisuku asuu Suomessa[2]. Fadayelin tukijoiksi asettuivat monet yksityiset ihmiset, kirkolliset tahot ja jopa presidentti Martti Ahtisaari. Nämä kaksi esimerkkiä kertovat siitä, miten maahanmuutto ja monikulttuurisuus ovat viime aikoina yhä useammin herättäneet keskustelua ja miten erilaisin tavoin suomalaisessa yhteiskunnassa suhtaudutaan maahanmuuttajiin. Yhtäältä kaduilla ja keskusteluissa esiintyy avointa rasismia. Toisaalta monet kyseenalaistavat rassistisia näkemyksiä ja organisoivat tukikampanjoita niille, joiden elämässä tiukan maahanmuuttopolitiikan seuraukset näkyvät selkeimmin.

Maahanmuutto ja monikulttuurisuus ovat puhuttaneet viime aikoina myös poliittisia puolueita. Keskustelu on saanut osittain aiemmasta poikkeavia piirteitä. Tällä julkaisulla haluamme arvioida julkisuudessa käytyä maahanmuuttokeskustelua ja kyseenalaistaa joitain usein toistuvia puhetapoja ja väitteitä. Samalla haluamme tuoda keskusteluun uusia näkökulmia ja toistaiseksi vaiettuja tai vähälle huomiolle jääneitä kysymyksiä. Kirjan kirjoittajat edustavat laajaa ja monipuolista asiantuntemusta maahanmuuttokysymyksissä. Mukana olevat tutkijat ovat jo pitkään tutkineet maahanmuuttoa, monikulttuurisuutta ja/tai mediaa. Tutkijoiden lisäksi kirjoittajiin kuuluu maahanmuuttotyön asiantuntijoita, joilla on vuosien ammatillinen kokemus maahanmuuttokysymysten parissa työskentelystä. Näistä asiantuntijoista osa tuo näkyväksi myös maahanmuuttajataustaisten tai näiksi oletettujen asemaa suomalaisessa keskustelussa.

Kriittistä arviota tarvitaan, koska media ja poliitikot ovat keskittyneet muutamiin kysymyksiin ja esitetyt näkökulmat ovat usein olleet yksipuolisia. Suhteettoman suurta huomiota ovat saaneet erilaiset uhkakuvat sekä taloudellisten hyötyjen ja haittojen pohdiskelu. Turvapaikanhakijoiden määrän lisääntymistä on uutisoitu "tulvimisena" ja "räjähtämisenä", mikä luo uhkaavaa ja hallitsematonta vaikutelmaa. Keskustelu on suurelta osin keskittynyt maahanmuuton rajoittamiseen ja suuntaamiseen Suomen oletettujen kansallisten etujen mukaisesti. Kansallisten etujen sijaan voisi yhtä hyvin puhua kansallisesta itsekkyydestä. Näiden keskustelujen varjoon ovat jääneet esimerkiksi kysymykset siitä, miten edistetään maahanmuuttajataustaisten suomalaisten työllistymistä, miten yhä monikulttuurisempi nuorten sukupolvi näkee yhteiskuntamme ja siihen osalliseksi pääsemisen sekä miten monikulttuuristen asuinalueiden arki toimii.

Maahanmuuttokeskusteluun osallistuvien joukko on ollut kapea. Voimakkaimmin ovat kuuluneet poliitikkojen, viranomaisten ja usein nimettömiksi jääneiden nettikeskustelijoiden äänet. Vähiten on kuultu niitä, joita keskustelu eniten koskettaa: maahanmuuttajia itseään ja niitä lapsia ja nuoria, joiden vanhemmat ovat muuttaneet Suomeen tai jotka muuten ymmärretään erilaisiksi kuin valtaväestö. Tätä ei voi selittää vain kielitaidottomuudella tai suomalaisen keskustelukulttuurin vieraudella. Suomessa on monia jo vuosia sitten tänne asettuneita ja kotoutuneita yhteisöjä. Maahanmuuttoa ja kotoutumista käsiteltäessä näille ihmisille ei aina ole annettu puheenvuoroa. Kyse voi joskus olla myös haluttomuudesta osallistua keskusteluun. Jos joutuu jatkuvasti vastaamaan perusteettomiin väitteisiin tai kohtaamaan negatiivisia yleistyksiä etnisestä tai

uskonnollisesta taustastaan, keskusteluun osallistuminen ei välttämättä tunnu mielekkäältä, kuten Helena Jerman tuo esiin tässä kirjassa.

Kirjan kirjoittajia yhdistää huoli maahanmuuttovastaisuuden ja rasismien yleistymisestä. Lisääntynyt maahanmuuttovastaisuus liitetään usein perussuomalaisten kannatuksen kasvuun. Vaikka perussuomalaiset on ensimmäisenä puolueena profiloitunut avoimesti maahanmuuton vastaisella linjalla, olisi aivan liian helppoa nähdä rasismi tai maahanmuutonvastaisuus vain perussuomalaisten ongelmana. Tutkijat Ghassan Hage ja Anne-Marie Fortier[3] ovat kirjoittaneet siitä, miten nationalismien, sivistymättömyyden ja rasismien katsotaan usein kuvaavan vain pienehköä yhteiskunnallista ryhmää, joka koostuu lähinnä työväenluokkaisista miehistä. Siirtämällä "paha" tällaiseen rajattuun ryhmään muu yhteiskunta ikään kuin välttelee ulkomaalaisvastaisuuden ja rasismien käsittelyä. Lähempi tarkastelu paljastaakin, etteivät perussuomalaiset ole omaa luokkaansa maahanmuuttokeskustelussa, vaan samankaltaisia äänenpainoja on esiintynyt myös muiden puolueiden edustajilla, kuten Suvi Keskinen vuosien 2008-2009 poliittista keskustelua analysoivassa tekstissään osoittaa. Maahanmuuttovastaisuuden politisoitumista kuvaa se, että muutamista puolueista on irtaantumassa ryhmiä, jotka organisoituvat nimenomaan maahanmuutto- ja monikulttuurisuuskysymysten ympärille.

Vaikka maahanmuuttovastaisuuden lisääntyminen on ollut näkyvä suuntaus viimeaikoina, on syytä muistaa, että Suomessa käydään rinnakkain ja lomittain monenlaisia keskusteluja. Valtamedian ja päivänpoliittisten keskustelujen lisäksi on muitakin keskustelun areenoita ja toimijoita. Monet kansalaisjärjestöt osallistuvat aktiivisesti maahanmuuttoa käsittelevään keskusteluun. Tässä teoksessa Johanna Matikainen, Outi Pärnänen ja Leena-Kaisa Åberg kuvaavat tätä näkökulmaa. Useat pienemmän levikin lehdet, kuten Voima, Six Degrees ja Pakolainen, pyrkivät monipuolistamaan keskustelua. Lisäksi poliittisten päättäjien ja valtamedian keskuudessa on erilaisia näkemyksiä ja tapoja ymmärtää maahanmuutto. Esimerkiksi kuvajournalismissa monikulttuurisuus näyttäytyy luontevana osana suomalaista yhteiskuntaa, vaikka tämä ei lehtijutuissa välttämättä tulisikaan ilmi, kuten Camilla Haavisto ja Ullamaija Kurunen osoittavat tässä kirjassa.

Haluamme nostaa keskusteluun myös julkisissa puheissa esiintyviä erotteluja ja niiden taustalla olevia käsityksiä, joille rasismikin rakentuu. Miksi yhden ajatellaan kuuluvan suomalaisiin ja toisen taas ei? Mihin tällaiset jaot perustuvat? Entä miten ne muuttuvat? Suomalaisuus on aina ollut monikulttuurista, kuten Mikko Lehtonen tässä kirjassa osoittaa. Se, että ajattelemme Suomea erillisenä ja erilaisena kuin muut kansat ja maat, ei ole luonnostaan olemassa oleva asia, vaan tulosta tietynlaisesta kansallisesta aatteesta ja kansakunnan rakentamisesta. Erottelujen tekoon, kuten jakoon suomalaisiin ja ei-suomalaisiin, ei välttämättä liity rasistista motiivia. Sen vaikutus voi silti olla eriarvoistava, ainakin silloin, kun puhumme Suomessa pysyvästi asuvista ihmisistä. Asioiden ja ilmiöiden määrittely rasismiksi on hankalaa jo siksi, että rasismille on olemassa niin monia erilaisia määritelmiä. Se, millaisiin määritelmiin tukeudumme tai miten niitä tulkitsemme, voi myös kertoa suhtautumisestamme rasismiin, kuten Anna Rastas tekstissään toteaa.

Miten niin kriittisiä?

Suomalaisessa julkisessa keskustelussa yleistyi vuoden 2008 aikana uusi sana, "maahanmuuttokriittinen". Vallitsevaa ulkomaalais- ja pakolaispolitiikka arvostelevat sekä maahanmuuton rajoittamista vaativat henkilöt alkoivat nimittää itseään maahanmuuttokriitikoiksi. Sana levisi nopeasti ja nimitystä alettiin toistaa sellaisenaan. Yksi itseään maahanmuuttokriitikoiksi kutsuvien väite on ollut, ettei Suomessa ole haluttu (tai uskallettu) keskustella maahanmuuttoon ja yhteiskunnan monikulttuuristumiseen liittyvistä ongelmista ja että vasta he olisivat tuoneet nämä asiat julkisuuteen. Näin ei tietenkään ole. Muuttoliikkeiden, maahanmuuton ja monikulttuurisen yhteiskunnan ongelmia ovat tuoneet julkiseen keskusteluun jo vuosien ajan monet tutkijat, viranomaiset ja järjestöjen edustajat, kuten monet tämän kirjan kirjoittaja tuovat esille.

Aina nämä moninaiset äänet eivät kuitenkaan ole kulkeutuneet julkiseen keskusteluun, tai ne ovat jääneet sen reunoille. Tässä kirjassa Said Aden, Suomen Somaliliiton puheenjohtaja, tarkastelee julkista keskustelua maahanmuutosta 1990-luvun alusta tähän päivään oman järjestönsä ja työnsä näkökulmasta. Kuten Aden ja mediakeskustelun muutoksia tarkasteleva Pentti Raittila osoittavat, suomalaista maahanmuuttokeskustelua on vuosikymmenten mittaan leimannut tietynlainen kaksijakoisuus. Keskustelu on käsitellyt monikulttuurisuutta rikkautena ja nostanut esille menestystarinoina, tai on puhuttu maahanmuutosta uhkana. Karina Horstin mukaan median turvapaikanhakijoista luoma kuva noudattaa joko uhri- tai uhkakehystä. Tällainen kaksijakoisuus ei ole ollut omiaan antamaan tilaa monisyisille tulkinnoille tai virittämään keskusteluja, joissa käsiteltäisiin ristiriitaisia tai ongelmallisia asioita monista näkökulmista.

Maahanmuuttokysymyksistä ovat Suomessa puhuneet myös tutkijat. Maahanmuuton ja etnisten suhteiden tutkimus on kasvanut Suomessakin huomattavaksi tutkimusalueeksi, jonka sisällä ei ole kartettu maahanmuuton ongelmien käsittelyä. Tutkijat ovat paneutuneet esimerkiksi kysymyksiin maahanmuuttajien sopeutumisesta ja maahanmuuttajataustaisten osallisuudesta rikollisuuteen. Nuorisotutkimuksessa on tehty jo runsaan vuosikymmenen ajan mittava määrä tutkimuksia, jotka käsittelevät esimerkiksi nuorten osallisuutta ja siihen liittyviä kamppailuja koulun, vapaa-ajan toiminnan ja vertaisryhmien piirissä. Näissä tutkimuksissa kuvataan sekä hyvin sujuvia että ongelmia aiheuttavia tilanteita. Tutkijat analysoivat ja pohtivat tilanteisiin johtavia syitä, muun muassa suomalaisten yhteiskunnan toimintatapoja, asenteita ja rasismia. Runsaasti tutkimusta on tehty myös maahanmuuttajataustaisten työmarkkina-aseamista ja monista muista maahanmuuttajakeskustelussa käsitellyistä aiheista. Tutkimusta keskustelun tueksi siis löytyy - jos sitä halutaan käyttää. Husein Muhammed kirjoittaa tässä teoksessa siitä, miten hatarin asiatiedoin asiantuntijana kuitenkin voi esiintyä esimerkiksi alaikäisistä turvapaikanhakijoista käydyssä keskustelussa.

Mistä sitten viime aikojen keskusteluhaluttomuutta korostavat haluaisivat keskustella? Heidän puheenvuoroistaan on hankalaa löytää varsinaisia uusia näkökulmia tai ajatuksia siitä, miten asioita tulisi hoitaa. Uusiksi ideoiksi tuskin voi laskea niitä puheenvuoroja, joissa vain vastustetaan maahanmuuttoa ja monikulttuurisuutta. Uutta julkisessa keskustelussa edustaa lähinnä populismin lisääntyminen. Populistisille puheenvuoroille on tyypillistä rinnastaa julkisten sektorin kuluja (vanhusten hoito - turvapaikat) ja esittää yksiviivaisia syy-seuraussuhteita (jos niin sanottuja maahanmuuttajia olisi vähemmän, niin niin sanotuille suomalaisille olisi enemmän töitä). Puheenvuoroissa keskitytään usein uhkakuvien esittelyyn ja erilaisten ongelmien listaamiseen ja pahimmillaan muukalaisvihamielisiin ja avoimen rasistisiin näkökulmiin. Turvapaikanhakijoista puhutaan välillä unohtaen, että Suomi on sitoutunut kaikille ihmisille perusoikeudet takaaviin kansainvälisiin sopimuksiin. Sari Sirva käsittelee tätä lainsäädäntöä ja pohtii turvapaikanhakijoiden oikeudellista asemaa perheenyhdistämistapauksissa (katso myös Matikainen, Pärnänen ja Åberg, Huttunen ja Muhammed).

Maahanmuuttovastaisten ryhmien käytössä sanan "kriittinen" merkitys on vesittynyt ja se on otettu kapea-alaiseen, uhkakuvia lietsovaan käyttöön. Haluamme palauttaa kriittisyydelle sen jo pitkään tutkimuksessa olleen laajemman merkityksen ja käyttötavan. Kriittisyys tarkoittaa tällöin ilmiöiden monimutkaisuuden ymmärtämistä. Kriittiset tutkijat ovat kiinnostuneita yhteiskunnassa vaikuttavista valtasuhteista, jotka asettavat ihmisiä eriarvoisiin asemiin ja avaavat erilaisia toiminnan mahdollisuuksia esimerkiksi sen mukaan luokitellaanko henkilö suomalaiseksi vai ei-suomalaiseksi. Kriittisyys tarkoittaa myös sitä, ettei maahanmuuttopolitiikkaa tai hallinnon periaatteita omaksuta tutkimuksen lähtökohdiksi, vaan ne asetetaan arvioinnin kohteeksi. Kaksijakoisuuksien (kuten monikulttuurisuus joko rikkautena tai uhkana) kyseenalaistaminen ja monisyisten tulkintojen rakentaminen on useimpien kriittisten tutkijoiden tavoitteena. Kriittisyys ei siis tarkoita jonkin asian tai ihmisryhmän vastustamista, vaan arvioivaa ja perusteltua

lähestymistapaa. Parhaimmillaan kriittinen tutkimus tarjoaa vaihtoehtoja vallitseville ajattelutavoille.

Useat kriittiset tutkijat ja maahanmuuttotyötä tekevät järjestöt osallistuvat aktiivisesti julkiseen keskusteluun, mutta suhde julkisuuteen ei ole yksinkertainen eikä osallistuminen aina houkuttele. Julkisessa keskustelussa kaivataan usein yksiselitteisiä väitteitä ja helppoja tulkintoja. Tutkijoiden tehtävä taas on valottaa ilmiöiden moniulotteisuutta ja ottaa huomioon eri mahdollisuuksia ymmärtää ilmiöitä. Toimittajat saattavat turhautua tutkijoihin, joiden kieli on täynnä "yhtäältä ja toisaalta"-ilmaisuja. Tutkijat taas saattavat turhautua toimittajiin, jotka haluavat pakottaa monimutkaisen asian yhteen väitteeseen, kuten Helena Jerman kuvaa.

Osallistumalla julkiseen keskusteluun myös altistaa itsensä rasisiselle häirinnälle. Vaikka aktiivisimpien maahanmuutonvastustajien joukko on pieni, sen edustajilla tuntuu olevan sitäkin enemmän aikaa. Rasisinen häirintä kohdistuu maahanmuuttajiksi ymmärrettyjen lisäksi myös niihin suomalaisiin, jotka työskentelevät maahanmuuttokysymysten parissa ja yrittävät tuoda eri näkökulmia julkiseen keskusteluun. Kaikkien nähtävillä oleva nettihäirintä tai esimerkiksi viime itsenäisyyspäivänä julkisuuteen tulleet valekutsut Linnan juhliin ovat vain pieni osa siitä maahanmuuttovastaisuudesta, jota aiheen parissa työskentelevät kohtaavat. Häirintää ei kuitenkaan usein haluta tuoda julki, koska häiriköt nimenomaan tavoittelevat julkisuutta. Suuri yleisö ei saa luettavakseen niitä (sananmukaisesti) lukemattomia viestejä, joita monet tutkijat ja maahanmuuttotyössä toimivat joutuvat viikoittain poistamaan sähköpostistaan, kuten Johanna Matikainen, Outi Pärnänen ja Leena-Kaisa Åberg kuvaavat. Harva myöskään tietää, että pelottelu ja uhkailu eivät aina kohdistu vain julkiseen keskusteluun osallistuviin aikuisiin, vaan myös perheenjäseniin, lapset mukaan lukien.

Mikä maksaa ja kuinka paljon?

Monia yhteiskunnallisia kysymyksiä tarkastellaan nykyään ensisijaisesti taloudellisesta näkökulmasta. Hyötyajattelu vaikuttaa olevan hyväksytty tapa puhua myös ihmisistä ja ihmisten perusoikeuksista. Tällaisessa keskustelussa erityisesti maahanmuuttajat nähdään usein vain kustannuksena. Eniten vastustusta herättävät yleensä turvapaikanhakijat ja pakolaiset, joita pidetään ainoastaan taloudellisena rasitteena. Hyötyajattelu näkyy hyvin keskustelussa työperäisestä maahanmuutosta, kuten Laura Huttunen tuo esiin. Monet vaikuttajat tuntuvat olemaan valmiita hyväksymään vain sellaiset maahanmuuttajat, joista on suoraa taloudellista hyötyä. Tällaiset maahanmuuttajat kuvitellaan usein perheettömiksi ihmisiksi, jotka tulevat Suomeen tekemään töitä, jotka eivät sairastele tai huolehdi omaisistaan, ja jotka palaavat lähtömaahansa annettuaan työpanoksensa. Kuitenkin oikeus perhesuhteiden ylläpitoon kuuluu perustaviin ihmisoikeuksiin, kuten Sari Sirva tässä teoksessa toteaa. Keskustelu taloudellisista seikoista on täynnä ristiriitaisuuksia. Yhtäältä kaivataan työvoimaa ja veronmaksajia, toisaalta työmarkkinoille pääsy on hankalaa täällä jo asuville maahanmuuttajille.

Maahanmuutosta koituvien kustannusten laskeminen ei ole helppo tehtävä, olipa kyse pakolaisista tai työperäisestä maahanmuutosta. Milloin ihminen lakkaa olemasta vain rasite vastaanottavalle yhteiskunnalle? Silloinko kun hän siirtyy työelämään ja veronmaksajaksi? Vai silloin, kun hän synnyttää lapsia eli uusia suomalaisia? Maahanmuuton kustannusten lisäksi pitäisi huomioida myös ne monet hyödyt, joita Suomeen muuttaneista ihmisistä, myös pakolaisista, yhteiskunnalle on. Muualta tullut ihminen pakottaa pelkällä läsnäolollaan meidät pohtimaan valmiuksiamme kohdata kulttuurieroja tai ymmärtää rasismien eri ilmenemismuotoja. Tällaisia valmiuksia voi pitää globaalissa maailmassa koko yhteiskuntaa hyödyntävinä kansalaistaitoina. Eikö niillekin pitäisi laskea jokin arvo? Tai sille, että tänne tulijat muistuttavat meitä siitä, miten maailma ympärillämme on muuttunut ja miten muualla tapahtuvat asiat koskettavat väistämättä meitäkin?

On kysyttävä myös, miksi keskitytään maahanmuuton kustannuksiin. Kaikesta hyvinvointivaltion

toiminnasta ja etuuksista on kuluja. Toimeentulotuki, opintotuki, sairauspäiväraha, asumistuki, työttömyysturva ja eläkkeet maksavat joka tapauksessa, oli niiden saajana sitten suomalaisiksi tai maahanmuuttajaksi ymmärretty. Myös palvelut, kuten koulutus, lasten päivähoito ja terveydenhoito, maksavat runsaasti yhteiskunnalle, ja niistä hyötyvät pienituloisten lisäksi myös keskituloiset ja hyvin toimeentulevat väestöryhmät. Valtio tukee hyvätuloisia kansalaisia voimakkaasti koulutuksen ja asuntolainan korkovähennyksen kautta. Se, että maahanmuuton kustannuksia painotetaan, kertoneekin ennen kaikkea viime vuosikymmeninä vahvistuneesta uusliberalistisesta politiikasta ja taloudellisen retoriikan saamasta valta-asemasta. Tällaisessa ajattelussa kaikkea mitataan rahalla ja taloudelliset arvot ylittävät muut yhteiskunnalliset arvot.

Lama ei ole ainoa selitys

Maahanmuuttokeskustelun lisääntymistä ja asenteiden kovenemistä selitetään usein taloudellisella lamalla. Lamalla on epäilemättä ollut vaikutuksia maahanmuuttokeskusteluun, mutta sitä ei kuitenkaan voi pitää ainoana selityksenä. Nykyinen lama on osa talouden globalisoitumista ja uusliberalistista politiikkaa. Näistä on puhuttu jo aiemmin esimerkiksi "Kiina-ilmionä", jolla on viitattu tuotannon siirtymiseen ulkomaille halvempien kustannusten ja laajempien markkinoiden perässä. Pääomavirrat ja yritykset liikkuvat yhä enemmän kansallisten rajojen yli ja kansallisen säätelyn ulottumattomissa. Tämän seurauksena monien ihmisten taloudellinen epävarmuus kasvaa. Ne, jotka menettävät tai pelkäävät menettävänsä asemansa globalisaation pyörteissä, voivat olla muita alttiimpia kuuntelemaan populistista ja muukalaisvihamielistä poliittista viestiä.

Euroopan yhdentymisen myötä myös kansallisen päätöksenteon rajat ovat kaventuneet. Samaan aikaan kun osa eurooppalaisista poliitikoista visioi kansallisvaltion siirtyvän historian romukoppaan, toiset virittelevät kansallismielisyyden uutta aaltoa ja hakevat vastausta taloudellisesta protektionismista. Maahanmuuttokriittisiksi itseään nimittäviin populistisiin voimiin näyttää niin Suomessa kuin muuallakin Euroopassa liittyvän ylikansallisen toiminnan, erityisesti Euroopan unionin ja sen suuntaa määrittelevien eliittien arvostelu sekä tähän kytkeytyvä kansallismielisyyden korostus. Nykypäivänä vallan kasvot jäävät usein näkymättömiksi, kun ne piiloutuvat osakesalkkujen sekä poliittisen eliitin rakentaman lainsäädännön ja byrokratian taakse. Kun äänestäjät etsivät selitystä kokemaansa epäoikeudenmukaisuuteen tai havaitsemiinsa yhteiskunnallisiin muutoksiin, osa heistä näyttää löytävän syyn maahan muuttaneista tai turvapaikkaa hakevista. Nämä saavat symboloida kaikkea vierasta ja outoa, josta halutaan päästä eroon. Perinteisiin arvoihin ja tuttuihin tapoihin takertuminen tuo turvallisuutta, jota on muuttuvassa maailmassa vaikea saavuttaa.

Tavaroiden ja pääomien lisäksi myös ihmiset liikkuvat enemmän ja laajemmalla alueella kuin aiemmin. Globaalit muuttoliikkeet ovat voimistuneet, ja Euroopan portteja kolkutellaan yhä useammin. Osa ihmisistä muuttaa työn perässä toisiin maihin ja maanosiin. Näin tekevät esimerkiksi siirtotyöläisnaiset, jotka tekevät Etelä-Euroopassa kasvavan osan kotona tapahtuvasta hoivatyöstä, tai Nokia it-asiantuntijat. Osa lähtee köyhiltä alueilta etsimään toimeentuloa - joskus henkensä kaupalla, kuten tuhannet Välimerelle ja Afrikan rannikoille hukkuneet ihmiset. Myös poliittiset levottomuudet, sodat sekä konfliktit ja ympäristöongelmat sysäävät ihmisiä liikkeelle. Yhä useammin avioliiton solmiminen ja muut perhesuhteisiin liittyvät syyt saavat ihmiset liikkumaan maista toisiin. Osa poliittisista voimista niin Suomessa kuin muuallakin Euroopassa pyrkii vastaamaan tähän tilanteeseen sulkemalla rajat ja pystyttämällä "linnake-Eurooppaa". Tähän ajatteluun liittyy epärealistinen toive siitä, että ihmiset pysyisivät paikallaan ja aika pysähtyisi. Ulkomaalaisvastaiset ryhmät etsivät paluuta menneisyyteen ja haluavat lähettää "kotimaahansa" ihmisiä, jotka ovat asuneet vuosia tai vuosikymmeniä Suomessa.

Kuka on maahanmuuttaja ja mistä tiedämme sen?

Medialla on keskeinen rooli sen määrittelyssä, miten tietomme vähemmistöistä on rakentunut. Siksi tässä kirjassa on annettu useita puheenvuoroja mediatutkijoille. Kuten edellä totesimme, myös

tutkijat ovat tuottaneet paljon tietoa maahanmuuttajien elämästä Suomessa, vaikka tutkimus onkin painottunut suurimpiin maahanmuuttajaryhmiin. Tutkimustieto ei kuitenkaan tavoita suurta yleisöä. Jonkin verran suomalaisen yhteiskunnan monikulttuuristumista ja uusia vähemmistöjä on käsitelty myös taiteessa, esimerkiksi kirjallisuudessa ja elokuvissa, mutta moniin muihin Euroopan maihin verrattuna suomalaiset taiteilijat eivät ole erityisemmin inspiroituneet näistä kysymyksistä. Maahanmuuttajataustaiset taiteilijat, tutkijat ja journalistit ovat kollegoitaan herkemmin tarttuneet kyseisiin aiheisiin, mutta heillä on vähemmän sananvaltaa ja foorumeja, joilla kertoa maahanmuuttajien elämästä ja asemasta Suomessa.

Julkisessa keskustelussa "maahanmuuttajasta" on tullut hahmo, joka kuvitellaan jonkinlaiseksi, kuten Laura Huttunen toteaa. Kuitenkin "maahanmuuttajia" yhdistää ainoastaan se, että he ovat joskus muuttaneet Suomeen muualta. Maahanmuuttajiksi kutsutaan myös sellaisia ihmisiä, jotka ovat syntyneet ja eläneet koko elämänsä Suomessa. Kaisla Löyttyjärvi tuo näkyviin yhden tällaisen ihmisen näkökulman.

Usein unohdetaan, että Suomeen on kautta aikain muuttanut ihmisiä muualta. Maahanmuutosta puhutaan ikään kuin se olisi uusi ilmiö Suomessa. Moniin muihin maihin verrattuna Suomessa on käyty hyvin vähän keskustelua vanhojen vähemmistöjemme asemasta. Myös rotuajattelua ja sen myötä rasismia saatetaan pitää kaukaisena ja vieraana asiana, joka liittyy esimerkiksi orjakauppaan tai toisen maailmansodan aikaisiin tapahtumiin muissa maissa. Rotuhygienialla oli kuitenkin vahva jalansija myös Suomessa 1800-luvun lopulta 1930-luvulle asti. Suomi ei myöskään ollut täysin ulkopuolinen kolonialismin historiassa. Suomalaisilla oli monenlaisia kansainvälisiä kontakteja, joiden myötä siirtomaa-ajan ajattelutavat juurtuivat tännekin. Tällä historialla on vaikutusta nykypäivän ajattelutapoihin, mitä ei ole juurikaan huomioitu kertomuksissa Suomesta ja suomalaisuudesta. Monet siirtomaa-ajan kuvaukset afrikkalaisista jatkavat elämäänsä esimerkiksi somalialaisiin kohdistetuissa ennakkoluuloissa.

Monikulttuurisuus on läsnä lasten ja nuorten arjessa eri tavoin ja vielä enemmän kuin aikuisten elämässä. Maahanmuuttajataustaisten osuus kasvaa nopeasti juuri tässä väestöryhmässä. Pakolaistaustaisistakin maahanmuuttajista huomattava osa on lapsia ja nuoria. On syytä kysyä, minkälaisessa todellisuudessa nämä lapset ja nuoret kasvavat, kuten Kaisla Löyttyjärvi ja Said Aden tässä kirjassa tekevät. Entä minkälaisessa Suomessa haluamme asua? Jokainen "sosiaalipummimaahanmuuttaja"-heitto osuu paitsi aikuisiin maahanmuuttajiin myös heidän lapsiinsa, niihin Suomessa syntyneisiinkin. Tämän lisäksi rasismi ja epäkunnioittavat puhuvat ovat haitallisia kaikille lapsille. Taustasta riippumatta lapsia tulisi suojella tällaisilta puhetoilta - jos siksi, etteivät he omaksuisi rassistisia ajattelutapoja ja jotta he oppisivat kunnioittamaan muita ihmisiä.

Tämä kirja on kollektiivinen puheenvuoro asiallisen ja muita kunnioittavat julkisen keskustelun puolesta. Kirja ei pyri vastaamaan kaikkiin niihin esitettyihin väitteisiin, joita viimeaikaisessa maahanmuuttokeskustelussa on esitetty, vaan nostamme esiin teemoja ja näkökulmia, jotka meidän mielestämme ovat puuttuneet keskustelusta tai jääneet liian vähälle huomiolle. Vaikka kirjan kaikki kirjoittajat jakavat huolen suomalaisen maahanmuuttokeskustelun tasosta ja seurauksista, kirjoittajilla ja heidän taustayhteisöillään on myös toisistaan poikkeavia näkemyksiä maahanmuuttopolitiikasta ja suomalaisen yhteiskunnan monikulttuuristumiseen liittyvistä kysymyksistä. Jokainen kirjan kirjoittaja vastaa itse omista näkemyksistään.

Kirjoittaessamme kirjaa keväällä ja kesällä 2009 keskustelu maahanmuutosta on jatkunut vilkkaana ja saanut myös uusia käännteitä. Maahanmuuttokeskustelun analyysseja tarvitaan siis varmasti jatkossakin. Monien muiden asioiden ohella maahanmuutto muuttaa suomalaista yhteiskuntaa. Muutoksiin sopeutuminen edellyttää laajapohjaista keskustelua ja ratkaisujen etsimistä useilla yhteiskunnan alueilla. Poliitiikan ja median ohella merkittäviä ovat arkiset kohtaamiset ja erilaiset

hallinnolliset ympäristöt. Leena Suurpää ja Veronika Honkasalo pohtivat tässä kirjassa erilaisia julkisuuden tiloja nuorisotyössä ja kuvaavat kokemuksiaan näissä ympäristöissä käydyistä keskusteluista.

Toivomme että jatkossa maahanmuuttoa ja kotoutumista koskeva keskustelu laajenee ja että siinä pääsevät ääneen aiempaa useammat kansanryhmät ja kansalaisyhteiskunnan toimijat. Pidämme erityisen tärkeänä, että vähemmistöjen sekä lasten ja nuorten ääni kuuluisi keskusteluissa. Näillä ryhmillä on runsaasti tietoa monikulttuurisen yhteiskunnan arjesta ongelmien ja ilojen sekä ajatuksia tulevasta kehityksestä. Jotta tämä tieto, kokemus ja ideat saadaan tuotua osaksi yhteiskunnallista keskustelua, tarvitaan asiallista ja mukaan ottavaa ilmapiiriä. Maahanmuuttokeskustelu siis jatkukoon, mutta kuitenkin kaikella kunnioituksella.

Viitteet

1. Helsingin Sanomat 13.5.2009 ja 14.5.2009.
2. Esimerkiksi Helsingin Sanomat 2.7., 9.7. ja 15.7.2009.
3. Fortier, Anne-Marie (2008) *Multicultural Horizons, Diversity and the limits of the civil nation*. Oxon: Routledge. Hage, Ghassan (2000) *White Nation. Fantasies of White Supremacy in a Multicultural Society*. New York: Routledge.

MAAHANMUUTTOKESKUSTELU JA SEN SEURAUKSET

Said Aden

Ikuisesti pakolaisina? Maahanmuuttokeskustelu Suomen somalialaisten näkökulmasta

Suomeen alkoi tulla somalialaisia jo kaksikymmentä vuotta sitten. Yhdeksänkymmentäluvun alussa Suomeen tuli turvapaikanhakijoita myös esimerkiksi Lähi-idästä ja Zairesta (nyk. Kongon demokraattinen tasavalta), sekä inkeriläisiä paluumuuttajia entisen Neuvostoliiton alueelta. Media keskittyi kuitenkin tuolloin meihin somalialaisiin. Syy lienee se, että me olimme paitsi afrikkalaisia ja pakolaisia myös kulttuurisesti ja uskonnollisesti suomalaisista selvästi eroava ryhmä.

Olen ollut täällä jo kauan, ensin turvapaikanhakijana ja somalialaisena pakolaisena, sittemmin myös suomalaisena. Olen seurannut kaikki nämä vuodet meistä, siis Suomen somalialaisista, käytävää keskustelua somalialaisyhteisön jäsenenä ja myös sen edustajana, Suomen Somaliliiton puheenjohtajana.[1] Maahanmuuttokeskustelu on koskettanut minua myös maahanmuuttajien parissa työskentelevänä sosiaalialan ammattilaisena, suomalaisena veronmaksajana ja täällä syntyneiden lasten isänä. Se, miten maahanmuutosta ja maahanmuuttajista on keskusteltu, on vaikuttanut elämääni kaikissa näissä rooleissa. Työssäni ja toiminnassani muiden maahanmuuttajien parissa näen jatkuvasti maahanmuuttokeskustelun vaikutukset myös heidän elämässään.

Kun ensimmäiset suuremmat ryhmät somalialaisia pakolaisia tulivat Suomeen kaksikymmentä vuotta sitten, suomalaisilla ei ollut ennakkokäsityksiä somalialaisista. Meille järjestettiin lakien ja kansainvälisten sopimusten edellyttämät palvelut, mutta muuten suomalaiset eivät toivottaneet meitä tervetulleiksi. Aivan alussa meihin suhtauduttiin varovaisesti, mutta hyvin pian media näytti kääntyvän meitä vastaan. Median levittämä kuva Suomen ensimmäisistä somalialaispakolaisista oli huono, yksipuolinen ja kauhisteleva.[2] Kielteisiä asioita painotettiin vahvasti, ja sen seurauksena vihamielisyys, ennakkoluulot ja pelot somalialaisia kohtaan levisivät nopeasti suomalaisten keskuudessa. Meidän ajateltiin saavan suomalaisia enemmän rahaa sosiaalitoimistosta. Iltapäivälehdet otsikoivat näyttävästi, kuinka somalialaiset asuvat täällä veronmaksajien kustannuksella hotelleissa. Suomessa ei oltu varauduttu suuren pakolaisryhmän saapumiseen, eikä täällä ollut riittävästi vastaanottokeskuksia tulijoiden majoittamiseen. Siksi laman tyhjentämistä hotelleista tehtiin vastaanottokeskuksia. Odotimme vuodesta kahteen päätöstä siitä, voimmeko turvapaikanhakijoina saada oleskeluluvan Suomeen. Meillä ei ollut oikeutta työntekoon. Odotimme päätöksiä toimittomina vastaanottokeskuksissa. Ajatus ja tahto kotoutua voi syntyä vasta kun ihmisellä on varmuus siitä, että hän voi - tai hänen täytyy - jäädä ja asettua uuteen paikkaan.

Tavallisilla kansalaisilla ei ollut omakohtaista tietoa maahanmuuttajista ja turvapaikanhakijoista, joten ainoa tiedonlähde 1990-luvun alussa oli media. Poliittinen tietämyskin maahanmuuttajien kotoutumisesta oli Suomessa vielä lapsenkengissä, joten medialla oli vapaat kädet tehdä omia tulkintojaan asioista. Kuinka vahvana tuo 1990-luvun alussa syntynyt kuva somalialaispakolaisista on jäänyt elämään? Me suomalaiset somalialaiset ainakin tunnemme sen yhä nahoissamme. Onko mikään muuttunut siinä, mitä meistä ajatellaan ja miten meistä puhutaan? Välillä tuntui jo siltä, että somalialaisten elämä Suomessa alkoi olla helpompaa. Talven 2008-2009 maahanmuuttokeskustelussa olimme yhtäkkiä taas vain turvapaikanhakijoita, pakolaisia ja

sosiaalipummeja, huolimatta siitä, että monet meistä ovat asuneet täällä jo kaksikymmentä vuotta.

Suvaitsevaisuuden vaihe

Suomi vajosi 1990-luvulla syvään lamaan jättäen puoli miljoonaa ihmistä työttömiksi. Se tuskin on kuitenkaan ainoa syy siihen, että 1990-luvun puolella välissä maahanmuuttajavastaiset asenteet kovenivat. Asennemuutokseen vaikutti myös se, mitä media meistä kertoi, ja sekin, että päättäjätasolla oltiin toisaalta tietämättömiä ja toisaalta myös vaiettiin joistain asioista. Ääri-ilmionä tulivat väkivaltaiset skinheadit. Skininit kohdistivat väkivaltaisia tekojaan kaikkein eniten juuri tummaihoisiin maahanmuuttajiin, joita edustivat enemmistönä somalialaiset. Esimerkkinä tästä ovat Joensuun, Kontulan ja Hakunilan väkivaltaiset tapahtumat.

Skini-ilmio ja lisääntynyt väkivalta herättivät viranomaiset huomaamaan, että maahanmuuttajien kotoutuminen edellyttää myös muutoksia suomalaisten asenteissa. Tässä vaiheessa syntyi se, mitä kutsun suomalaisen maahanmuuttopolitiikan suvaitsevaisuuden aikakaudeksi. Valtion tasolla käynnistettiin erilaisia suvaitsemattomuuden vastaisia kampanjoita. Periaate oli, että Suomeen tulisi yleiseksi ajatusmalliksi samanarvoisuus, "kaikki erilaisia, kaikki samanarvoisia". Mielestäni tässä vaiheessa tehtiin virhe suomalaisessa maahanmuuttopolitiikassa. Yhdeksänkymmentäluvun ongelmia, liittyivätpä ne sitten pakolaisten vastaanottoon tai meidän kykyihimme omaksua uuden yhteiskunnan tavat ja vaatimukset, ei oikeastaan koskaan käsitelty julkisesti, siten että niistä olisi opittu puhumaan. Suvaitsevaisuuskampanjoilla suomalaisia vain vaadittiin suvaitsemaan. Monien maahanmuuttajien mielestä suvaitsevaisuuden käsitteen omaksuminen politiikassa tarkoitti, että maahanmuuttajat jätetään rauhaan, mitään tai ketään ei kritisoida, eikä puututa maahanmuuttajien elämään Suomessa.

Lamavuosina somalialaisten työllistymismahdollisuudet olivat hyvin heikot. Syntyperäisille suomalaisillekaan ei riittänyt töitä. Tästä huolimatta mekin yritimme mennä eteenpäin ja tehdä parhaamme oppiaksemme suomen kieltä niin, että pääsisimme joskus työelämään. Alussa ainoita työllistymismahdollisuuksia somalialaisille tarjosivat meille suunnatut palvelut, kuten oman äidinkielen opetus, uskonnon opetus ja tulkkaus. Yritimme auttaa itseämme myös perustamalla yhdistyksiä ja järjestämällä monenlaista toimintaa, jolla haluttiin sekä tukea oman kulttuurimme säilymistä että rakentaa keskusteluyhteyksiä suomalaisten kanssa.

Suomi lähti taloudelliseen nousuun 2000-luvun alussa ja työvoiman tarve oli suuri. Tässä vaiheessa yhä useammat poliitikot alkoivat nähdä maahanmuuttajat hyödyksi Suomen taloudelle. Oli paljon aloja, joilla suomalaiset eivät itse suostuneet työskentelemään. Muiden maahanmuuttajien tavoin me somalialaisetkin aloimme saada töitä esimerkiksi siivousalalta, rakennus- ja kuljetusaloilta sekä vartiointitehtävistä. Maahanmuuttajat nähtiin sopiviksi näihin töihin, osin siksi, ettei muita halukkaita työntekijöitä aina löytynyt. Suomen kansanedustajat ja muut poliitikot alkoivat puhua työperäisen maahanmuuton puolesta. Perusteluiksi mainittiin suurten ikäluokkien eläköityminen ja monien alojen työvoimapula.

Vaikka emme edustakaan "työperäisiä maahanmuuttajia", nousukauden myötä myös Suomen somalialaisten työllistyminen helpottui. Nyt somalialaistaustaisia suomalaisia on monissa työpaikoissa: paitsi siivoajina ja linja-autojen kuljettajina myös lääkäreinä, sosiaalityöntekijöinä, opettajina, lähihoitajina ja insinööreinä. Huonojen työllistymismahdollisuuksien vuoksi somalialaiset ovat opiskelleet suurin joukoin. Monet heistä ovat hyvin koulutettuja ja kielitaitoisia.

Takaisku

Olemme tehneet paljon töitä kotoutumisemme eteen, muutoinkin kuin kouluttautumalla. Meikäläisiäkkin voi nähdä taloyhtiöiden pihatalloissa tai urheiluseurojen vapaaehtoisina valmentajina. Viime eduskuntavaaleissa somalialaistaustainen ehdokas oli jo lähellä päästä kansanedustajaksi. Alkoi tuntua siltä, että olemme vihdoinkin pääsemässä sisään suomalaiseen

yhteiskuntaan. Viime syksynä tilanne muuttui. Globaali talouskriisi ja turvapaikanhakijoiden määrän kasvu loi pohjaa perussuomalaisten vaalivoitolle, joka käänsi suomalaisen maahanmuuttokeskustelun uusille - tai vanhoille? - urille. Meistä tuli taas ensisijaisesti pakolaisia, uhka ja ongelma.

Onko nykyhetken niin sanottu maahanmuuttokriittisyys samanlainen ilmiö kuin maahanmuuttajien ja ennen kaikkea somalialaisten vastustaminen yhdeksänkymmentäluvulla? Media on alkanut taas tuottaa kansalle mielikuvia pakolaisongelmasta: "Taas pakolaisia!" Suomen somalialaisyhteisön hyvinvoinnin kannalta on menty monta askelta taaksepäin. Somalialaisyhteisöön on ollut helppo kohdistaa kriittisyyttä, koska Somalian epävakaa tilanne on jatkunut jo vuosikausia, eikä turvapaikanhakijoiden tulo ole lakannut. Olemme joutuneet uudestaan syntipukeiksi.

Talous on ollut pääroolissa, mitä tulee maahanmuuttajiin ja varsinkin somalialaisiin kohdistuviin asenteisiin kansan keskuudessa viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana. Se ei kuitenkaan yksin selitä ihmisten asenteita. Viranomaiset ja järjestöt ovat kyllä koettaneet jakaa asiantietoa. Mutta mitä muut suomalaiset oikeasti tietävät meidän elämästämme Suomessa? Kansan keskuudesta on puuttunut kokonaan aito keskustelu maahanmuuttajia koskevista asioista. Keskustelua on käyty siitä, mitä me tulemme maksamaan suomalaiselle yhteiskunnalle, ja siitä, millaisia ongelmia meillä on ollut tai meistä voi koitua. Se ei ole ollut puheena, miten paljon me olemme tehneet töitä kotoutumisemme eteen, eikä se, että mekin olemme jo kauan olleet rakentamassa suomalaista yhteiskuntaa, muiden suomalaisten rinnalla.

Keskustelu suomalaisen yhteiskunnan monikulttuuristumisesta on sekin ollut aika yksipuolista, mikä on tehnyt tilaa niin sanottujen maahanmuuttokriitikoiden näkemyksille. Asiat nähdään mustavalkoisena: suomalaiset ovat joko rasisteja tai liian naiiveja, maahanmuuttajat joko resurssi tai uhka. Maahanmuuttajien keskuudessa ihmetystä herättää päättäjien hiljaisuus. Monet heistä, jotka 2000-luvun alussa esittivät, että Suomeen pitäisi ottaa töihin lisää ulkomaalaisia, ovat nyt hiljaa. Eikö nyt olisi järkevää puhua myös Suomessa jo olevien maahanmuuttajien työllistymisestä? Lisääntyvä työttömyys on uhka kaikille, mutta meille maahanmuuttajataustaisille se on erityinen uhka. Meille on annettava mahdollisuus edetä suomalaisessa yhteiskunnassa ja mahdollisuus osoittaa mihin me pystymme. Joskus se voi tarkoittaa sitä, että myös monikulttuurisuustyöhön satsataan resursseja. Me emme kuitenkaan halua elää veronmaksajien siivellä. Jos meidän hyväksytään suomalaisina, ei tarvitse enää olla huolissaan siitä, että me suomalaiset viemme suomalaisten työpaikat!

Pakolaisten oikeuksia säätelee kansainvälinen lainsäädäntö, halusimme me suomalaiset sitä tai emme. Monikulttuurisuus on tullut Suomeen, ja se on pysyvä ilmiö. Suomen somalialaisyhteisön edustajana ja työssäni maahanmuuttajien parissa näen, että maahanmuuttajien kotoutumisessa on paljon haasteita. Yleisellä tasolla puhutaan, että maahanmuuttajien pitäisi kotoutua suomalaiseen kulttuuriin. Jotkut sanovat: "Maassa maan tavalla tai maasta pois". Kuitenkin tiedetään, että kotoutuminen on kaksisuuntainen prosessi, se on vuorovaikutusta puolin ja toisin. Suomalainen yhteiskunta ja suomalaiset eivät ole vieläkään tottuneet maahanmuuttajiin. Mitä enemmän maahanmuuttaja poikkeaa ulkonäöltään, uskonnoltaan ja kieleltään suomalaisista, sitä kielteisemmin moni suomalainen häneen suhtautuu. Erivärisinä, eritapaisina ja eriuskoisina me somalialaiset olemme olleet tuomassa todellista, näkyvää ja monia häiritsevääkin monikulttuurisuutta Suomeen. Olemme kuitenkin samalla myös murtaneet jäätä meidän jälkeemme tulleiden pakolaisten tieltä kohti suomalaisten ja suomalaisen yhteiskunnan hyväksyntää. Mielestäni Suomen somalialaisyhteisö on ollut monella tapaa uhrin asemassa. Se ei johdu vain pakolaisuudesta. On vaikea rakentaa elämää paikassa, jonne ei tunne olevansa tervetullut. Somalialaisten integroitumisvaikeudet ilmenevät ulkopuolisuuden tunteina ja yksinäisyytenä, kotikävänä, ongelmina perheissä, työttömyytenä sekä alistumisena ja mielenterveysongelmina.

Suomessa on kymmeniä somalialaisten yhdistyksiä. Suomen Somaliliitto on pyrkinyt edistämään näiden yhdistysten välistä yhteistyötä, jotta voisimme tehdä paremmin työtä yhteisöjemme eteen ja saada äänemme paremmin kuuluviin, Osallistumme myös keskusteluihin viranomaisten ja muiden tahojen kanssa. Yksi keskeisin toimintaperiaate on ollut ennakkoluulojen vähentäminen ja suhteiden lähentäminen maahanmuuttajien ja suomalaisten välillä.

Maahanmuuttokeskustelun taso viimeaikoina ei ole ainakaan helpottanut tuota tehtävää. Tiedotusvälineet maalaavat edelleen somalialaisista uhkakuvia ja raportoivat ennen kaikkea negatiivisista asioista. Vieläkin uutisointi liittyy usein työttömyyslukuihin, rikoksiin ja nuorisojengeihin. Somalialaisista on luotu suomalaisten silmissä selvästi erottuva ryhmä, joka edustaa kaikkea sitä pelottavaa ja uhkaavaa, mitä maahanmuuttoon voi vastaanottavan maan väestön mielissä sisältyä. Tiedotusvälineiden antama kuva somalialaisista on hyvin homogeeninen, vaikka somalialaiset ovat etninen ryhmä, jonka sisäinen variaatio on laaja. Emme ole sellainen yhtenäinen ryhmä, jossa kaikki ajattelisivat asioista samalla tavalla ja toimisivat samalla tavalla. Vaikka suomalaisten somalialaisten koulutustaso ja sitä myöten kansalaistaidot ovatkin kehittyneet, niin kansalaistaitojen kehittämistä on edelleen tuettava ja erityisesti heikoimmassa asemassa olevien asioita on ajettava. Se on toimintaa, johon satsaamista jotkut pitävät tuhlauksena, turhan kalliina "monikulttuurisuustyönä". Meidän näkökulmastamme maahanmuuttajien kotoutumista tukeva työ kuitenkin hyödyttää koko suomalaista yhteiskuntaa.

Nuorempi sukupolvi on hyvää vauhtia juurtumassa suomalaiseen yhteiskuntaan, ja nuorten valmiudet toimia kansalaisyhteiskunnassa ovat paremmat kuin heidän vanhempiensa valmiudet. Esimerkiksi Somaliliiton toiminnan yhtenä painopisteenä on ollut kannustaa nuoria mukaan toimintaan, aktiivisiksi kansalaisiksi, jotka tuntevat omakseen sekä Suomen somalialaisyhteisön että muun suomalaisen yhteiskunnan. Kenties suurin haaste kotoutumisessa on nuorten monikulttuurisen identiteetin vahvistaminen. Se edellyttää, että myös somalian kielellä ja somalialaiskulttuurilla on hyväksytyt asema Suomessa. Tulevaisuuden kuva kotoutumisen osalta on pääosin valoisa. Olemme osoittaneet, että voimme kotoutua Suomeen. Suomen somalialaisyhteisö on silti huolissaan maahanmuuttajanuorten asemasta ja tulevaisuudesta. Mitä heistä tulee, kun he kasvavat aikuisiksi? Mistä he löytävät paikkansa suomalaisessa yhteiskunnassa, jos heihin suhtaudutaan vihamielisesti ja heidät nähdään vain uhkana tai ongelmana?

Viitteet

1. Ks. Suomen Somaliliiton kotisivut: www.somaliliitto.fi
2. Toimittaja Esa Aallas kuvaa osuvasti suomalaisen median reaktioita somalialaispakolaisten saapumiseen kirjassaan Somalishokki.

Suvi Keskinen

Pelkkiä ongelmia? Maahanmuutto poliittisen keskustelun kohteena

Suomalainen julkinen keskustelu maahanmuutosta ja maahanmuuttajien kotoutumisesta oli vuosien ajan varsin konsensushenkistä, kunnes se syksyllä 2008 muuttui olennaisesti. Keskusteluun syntyi uusia, osin vastakkaisia asetelmia, joissa poliittiset toimijat ottivat mittaa toisistaan ja kiistelivät toimintalinjoista. Aiheen politisoituminen kytkeytyi kaksiiin vaaleihin - lokakuun 2008 kunnallisvaaleihin ja kesäkuun 2009 eurovaaleihin - ja siten poliittiset puolueet olivat erityisen keskeisessä asemassa tässä muutoksessa. Julkiseen keskusteluun osallistuivat myös erilaisten järjestöjen ja viranomaisten edustajat sekä yksittäiset kansalaiset. Toisin kuin usein ajatellaan, maahanmuuttoasioiden politisoituminen ei ollut ainoastaan perussuomalaisten varassa. Nämä vetivät mukaan muiden puolueiden aktiiveja ja vaikutusvaltaisissakin asemassa olevia toimijoita. Keskustelussa pääosaan nousivat maahanmuuton ongelmat, mutta keskeisinä pidetyt kysymykset ja näkemysten perustelut vaihtelivat.

Kun maahanmuutosta alettiin keskustella entistä laajamittaisemmin julkisuudessa, jouduttiin myös pohtimaan, miten puhua asioista, millaista kieltä käyttää ja miten suhtautua rasismiin. Nettisivustojen ja keskustelupalstojen avoin rasismi siirtyi hieman siistiytyneessä muodossa osaksi julkista keskustelua lehtien mielipidesivuille ja niin sanottujen maahanmuuttokriittisten toimijoiden haastatteluihin. Varsinkin turvapaikanhakijoihin, mutta myös pysyvästi Suomessa asuviin maahanmuuttajataustaisiin ihmisiin on ajoittain kohdistettu leimaavia ja halventavia nimityksiä. Keskustelun pelisääntöjen luomisessa avainasemassa on media, jonka käytännöissä ratkaistaan, kuka saa palsta- ja puhetilaa sekä millaisin sanakääntein maahanmuutosta ja Suomeen muuttaneista ihmisistä puhutaan.

Seuraavassa kuvaan yhdeksän kuukauden aikana tapahtunutta maahanmuuttokeskustelun politisoitumista ja tähän kehitykseen osallistuneita toimijoita. Pohdin myös, millaisia näkemyksiä keskusteluun osallistujat esittivät ja mikä oli maahanmuuton ongelmiin keskittyvien puheenvuorojen suhde rasismiin. Mihin maahanmuuttoa ja maahanmuuttopolitiikkaa arvostelevat kiinnittivät huomiota? Mitä eri suuntauksia keskustelussa esiintyi? Tarkastelen politisoitumista median välittämänä ilmiönä, jossa vain osa poliittisten toimijoiden kannanotoista ja teoista päätyy julkisuuteen. Puolueilla on voinut olla muitakin kantoja maahanmuuttoon ja kotoutumiseen, mutta käsittelen tässä vain julkiseen keskusteluun päätyneitä näkemyksiä.

Syksy 2008: maahanmuuttokriittisen näkökulman esiinmarssi

Lokakuussa 2008 pidetyissä kunnallisvaaleissa puoluekentällä alkoi tapahtua muutoksia, kun perussuomalaisten kannatus monien yllätykseksi lähti nousuun. Uusien valtuutettujen joukossa oli useita maahanmuuttopolitiikkaa arvostelleita ehdokkaita, kuten Helsingissä Jussi Halla-aho ja Espoossa Teemu Lahtinen. Vaalivoittajat saivat runsaasti mediahuomiota, ja toimittajat ottivat nopeasti käyttöön heidän esittämänsä itsemääriytyksen "maahanmuuttokriitikko". Internetin keskustelu- ja blogisivustojen kautta kannatuksensa hankkineista perussuomalaisista kiistanalaisimmaksi hahmoksi nousi Jussi Halla-aho, joka on teksteissään arvostellut kovin sanoin islaminuskoa, maahanmuuton kasvua ja monikulttuurisuuden suosimista. Blogikirjoitukset johtivat Vihreiden naisten liiton tekemään rikostutkintapyyntöön, jossa tulkittiin Halla-ahon yllyttäneen raiskaamaan punavihreitä naisia. Kyseisessä tekstissä Halla-aho näkee maahanmuuton lisääntymisen johtavat raiskausten määrän kasvuun ja toteaa:

"Koska näin ollen yhä useampi nainen tulee joka tapauksessa raiskatuksi, toivon hartaasti, että uhrinsa sattumanvaraisesti valitsevien saalistajien kynsiin jäisivät *oikeat* naisihmiset. Vihervasemmistolaiset maailmanparantajat ja heidän "äänestäjänsä. Mieluummin he kuin joku muu. Heihin ei tehoa mikään muu kuin se, että monikulttuuri osuu omaan nilkkaan.

Perussuomalaisten puheenjohtajaa Timo Soinia vaadittiin ottamaan kantaa Halla-ahon kirjoituksiin, mutta Soini piti tekstiä asiayhteydestään irrotettuna, eikä halunnut sanoutua irti kirjoituksista. Myöhemmin Halla-aho valittiin Helsingin uuteen kaupunginhallitukseen perussuomalaisten edustajana.

Perussuomalaisten vanavedessä myös muissa puolueissa alettiin puhua maahanmuutosta ongelmallisena kysymyksenä, jolle oli tehtävä jotakin. Joulukuussa Helsingin kaupunginjohtaja Jussi Pajunen (kok) kirjoitti blogissaan olevansa huolestunut maahanmuuton kasvusta ja turvapaikan hakijoiden määrästä. Hänen mukaansa "nykyvauhdilla vuonna 2025 joka neljäs helsinkiläinen olisi maahanmuuttajataustainen" ja maahanmuuttajien alhainen työllistyminen oli huolestuttavaa. Pajunen korosti, että turvapaikanhakijamäärät olisi saatava vastaamaan vastaanottokykyä ja että "sisäänheittäjästä on palattava portinvartijaksi".

Samaan aikaan maahanmuuttoministeri Astrid Thorsin (rkp) esittelemä hallituksen esitys ulkomaalaislain muuttamisesta joutui kovaan vastatuuleen eduskunnassa ja muilla politiikan kentillä. Lainmuutoksen lähtökohtana oli EU-direktiivin voimaansaattaminen, mutta joidenkin eduskunnan hallintovaliokunnan jäsenten mielestä laki oli liian salliva, ylitti direktiivin vaatimukset ja antoi liikaa tulkinnanvaraa. Kritiikkiä esittivät erityisesti hallituspuolueiden edustajat Tapani Tölli (kesk) ja Tapani Mäkinen (kok), jotka vaativat muutoksia lakiehdotukseen. Tätä ennen lainmuutosta vastaan oli kerätty 28 000 allekirjoitusta saanut nettiaadressi. Ministeri Thors joutui perääntymään ja lakiehdotuksen muotoiluja kiristettiin.

Vaikka kyse oli pienistä muutosehdotuksista ulkomaalaislakiin, muutoksen vastustajat saivat uhkan vaikuttamaan suurelta ja väittivät Suomen maahanmuuttopolitiikan muuttuvan Euroopan mittakaavassa poikkeuksellisen vapaaksi. Kokoomusnuoret vaativat ministeri Thorsin eroa, sillä "ministerin oikeustaju niin poikkeaa ratkaisevalla tavalla tavallisten suomalaisten oikeustajusta, ettei hänellä ole edellytyksiä jatkaa ministerinä" ja koska hän ajaa Euroopan "leväperäisintä" ulkomaalaislakia. Myös Kari Rajamäen (sd) mukaan Suomeen olisi syntynyt lakiehdotuksen myötä "Euroopan liberaalein maahanmuuttopolitiikka". Ulkomaalaislain muutoksen vastustajat mobilisoivat vielä vuoden lopussa joukkonsa, kun ministeri Thors valittiin Helsingin Sanomien yleisönäänestyksessä "vuoden mokaajaksi".

Talvi 2009: lisää tukea maahanmuuton rajoittamiselle ja näkyviltä siivoamiselle

Vuoden vaihteen jälkeen kiistelyä aiheutti suunnitelma sijoittaa turvapaikanhakijoiden vastaanottokeskuksia Helsingin keskustaan. Osa alueen asukkaista ryhtyi vastustamaan suunnitelmia. Myös kokoomuksen kunnanvaltuutettu ja sosiaalilautakunnan varapuheenjohtaja Laura Rätty arvosteli hanketta todeten, että turvapaikanhakijat pitäisi keskustan sijaan sijoittaa jonnekin syrjemmälle. Hänen mukaansa suurimmalla osalla helsinkiläisistä ei ollut mahdollisuutta asua kantakaupungissa, eikä turvapaikanhakijoiden sijoittamista keskustaan voinut tällaisessa tilanteessa selittää ihmisille. Kokoomuksen ja keskustan valtuutetut sekä osa alueen asukkaista jatkoivat hankkeen vastustamista keskuksen perustamiseen asti.

Turvapaikkapolitiikkaa koskeva keskustelu virisi vilkkaana eduskunnassa ulkomaalaislain muutoksen hyväksymisen yhteydessä. Kritiikkiä esittivät useiden puolueiden edustajat, perussuomalaisten lisäksi esimerkiksi Kari Rajamäki (sd) ja Arto Satonen (kok). Muutamat kansanedustajat, kuten Kimmo Kiljunen (sd) ja Tommy Tabermann (sd) kyseenalaistivat maahanmuuttajien rajoittajien perusteluja. He jäivät kuitenkin äänekkäämpien kollegoidensa varjoon. Myöhemmin ministeri Paavo Väyrynen (kesk) hiillosti Astrid Thorsia maahanmuuttopolitiikasta hallitusohjelman puolivälitarkistuksessa, minkä takia kokouksen raportoitiin myöhästyneen kolme tuntia suunnitellusta. Helsingin Sanomien mukaan Väyrynen antoi Thorsin kuulla kunniansa leväperäisenä pitämästään maahanmuuttopolitiikasta. Keskusteluun oli

tässä vaiheessa syntynyt jo useita itsestäänselvyyksinä toistettuja väitteitä - "leväperäinen" nykylinja ja Suomen erityiset "vetovoimatekijät". Pääministeri Vanhanenkin ilmoitti hallituksen selvityttävän, onko Suomella muista Pohjoismaista poikkeavia "vetovoimatekijöitä", joiden takia tänne tulee aiempaa enemmän turvapaikanhakijoita. Samalla Vanhanen korosti, ettei rasismilla ole pienintäkään jalansijaa Suomessa.

Maahanmuuton rajoittamista vaativien voimien vaikutusvaltaa osoittaa se, että jopa puoluejohtajat alkoivat korostaa, että maahanmuutosta on voitava puhua kovinkin sanoin leimautumatta rasistiksi. Timo Soini kertoi olevansa kyllästynyt toistelemaan, etteivät hän ja perussuomalaiset ole rasisteja. Kokoomuksen Jyrki Katainen totesi, että maahanmuuttopolitiikasta pitää voida keskustella avoimesti eikä maahanmuuttokriittisiä puheenvuoroja käyttäviä ihmisiä saa automaattisesti leimata rasisteiksi. Kataisen mukaan perusteltuja maahanmuuttokriittisiä mielipiteitä esittävät ihmiset usein vaiennetaan ja lytätään rasistileiman avulla. Edellä kuvatun kehityskulun valossa ei ehkä ole yllättävää, että Katainen avasi lisää tilaa maahanmuuttoa ja maahanmuuttopolitiikkaa arvosteleville näkemyksille väistelemällä selviä kannanottoja ja toteamalla: "Minulla on enemmän kysymyksiä kuin vastauksia." Puheenjohtaja Soini totesi kokoomukselle: "Tervetuloa asialinjalle", toisin sanoen seuraamaan oman puolueensa linjaa.

Kevät 2009: rajanvetoja suhteessa ulkomaalaisvastaisuuteen ja rasismiin

Keväällä 2009 poliittiseen keskusteluun tuli kuitenkin uusi käänne. Julkisuudessa alkoi yhä useammin kuulua ääniä, joissa maahanmuuttokeskusteluun pesiytynyttä ulkomaalaisvastaisuutta ja rasismia kyseenalaistettiin sekä vaadittiin rajanvetoja sen suhteen. Useat tahot reagoivat keskustan eduskuntaryhmän puheenjohtajan Timo Kallin MTV3:n haastattelussa esittämään lausuntoon, jossa hän näki maahanmuuton "räjähtäneen käsiin" lisäten, että "mitä enemmän suomalaisten työuraa voidaan pidentää, sitä vähemmän me tarvitsemme myöskin työperäistä maahanmuuttoa". Rkp:n puheenjohtaja, ministeri Stefan Wallin puuttui lausumaan voimakkaasti todeten sen perättömäksi, valitettavaksi ja typeräksi. Myös Helsingin Sanomat piti pääkirjoituksessaan lausuntoa asiattomana. Kallin lausuma teki näkyväksi laajemmallekin levinneitä näkemyksiä, joiden mukaan maahanmuutto on lähinnä haitallinen ilmiö ja maahanmuuttajia pitäisi Suomessa olla mahdollisimman vähän.

Rajanvetoja suhteessa rasismiin ja maahanmuuttokeskustelun kielenkäyttöön edustaa myös valtuutettu Halla-ahon saama syyte uskonrauhan rikkomisesta ja kiihotuksesta kansanryhmää vastaan. Syytteen taustalla olivat blogikirjoitukset, joissa hän käsitteli islamia ja pedofiliaa sekä esitti näkemyksiään somalialaisten kansanluonteesta. Halla-aho myös sivuutettiin perussuomalaisten eurovaaliehdokkuudesta. Puheenjohtaja Soinin mukaan päätökseen ei kuitenkaan vaikuttanut syytteen nostaminen, vaan se, että Halla-ahon kannattajat keräsivät nimelistaa omalle valitsijayhdistykselle. Soini ei missään vaiheessa sanoutunut irti Halla-ahon ja puolueen maahanmuuttokriittikkosiiven näkemyksistä, vaikkei ole itse aktiivisesti kyseisiä näkemyksiä esittänytkään.

Myös kokoomusnuorten piirissä tehtiin keväällä 2009 rajanvetoja suhteessa rasismiin. Kuopion ja Joensuun yliopiston ylioppilaskuntien hallitusten puheenjohtajat menettivät paikkansa, koska olivat liittyneet rasistiseksi määriteltyyn Facebook-ryhmään ("Autetaan somali-ystävämme takaisin kotiin"). Ennen ylioppilaskuntien edustajistojen päätöksiä puheenjohtajien taustayhteisöt, Joensuun opiskelevat porvarit ja Kuopion tuhatkunta, olivat sanoutuneet irti rasismista korostaen etteivät hyväksy sitä missään muodossa.

Kevään aikana käytiin vilkasta keskustelua myös mielipidepalstoilla. Suurin osa Helsingin Sanomien julkaisemista kirjoituksista kritisoi yksipuolista kuvaa maahanmuutosta uhkana ja kyseenalaisti turvapaikanhaun "käsiin räjähtämisen". Järjestöjen edustajat, tutkijat ja yksittäiset kansalaiset, heistä osa maahanmuuttajataustaisia, toivat esiin huolensa maahanmuuttajiin

kohdistuvien ennakkoluulojen kasvusta ja suhteuttivat Suomen maahanmuuttotilannetta eurooppalaiseen kehitykseen. Myös monissa kolumneissa toimittajat sekä kulttuurielämän ja tieteen vaikuttajat arvioivat kriittisesti käytyä keskustelua ja tarjosivat vaihtoehtoisia tulkintatapoja.

Pääministeri Vanhanen puolestaan pyrki tuomaan rauhallista, enemmänkin hallinnollista näkökulmaa kärjistyneeseen keskusteluun. Hän korosti työperäisen maahanmuuton tarvetta ja piti maahanmuuton vastustamista "tunnereaktiona taantumaa". Vanhanen totesi turvapaikanhakijoiden hakemuksia käsiteltävän ja päätöksiä tehtävän sen mukaan, oliko aihetta saada turvapaikka vai ei.

Eurovaalit 2009: erilaisten näkemysten tuki punnitaan

Eurovaaleihin valmistauduttaessa puoluejohtajat allekirjoittivat Rkp:n ehdotuksesta vaalisäännöt, joissa sitouduttiin rasisminvastaisuuteen. Ainoastaan Timo Soini ei allekirjoittanut sopimusta, vaan väitti toimintaa painostukseksi.

Laimeaksi jääneessä vaalikampanjassa maahanmuuttokysymykset puhuttivat puoluejohtajia ja ehdokkaita jonkin verran, muuta vähemmän kuin olisi voinut edellä kuvatun kehityksen perusteella odottaa. Perussuomalaisten niin sanotut maahanmuuttokriitikot toimivat näkyvimmin nettijulkisuudessa. Lehdissä ja paikallisradiossa ulkomaalaisvastaisin äänenpainoin kampanjoi kokoomuksen ehdokas Kai Pöntinen ("Sosiaalipummimaahanmuuttajille stoppi! Suomalaisen elämänmuodon puolesta"). Kokoomuksen johto kielsi Pöntisen vaalimainoksen julkaisemisen, muttei selvästi sanoutunut irti tämän näkemyksistä. Vaalikeskusteluissa useat puoluejohtajat kritisoivat kokoomusta kaksilla korteilla pelaamisesta. Ruotsalainen kansanpuolue pyrki puolestaan kampanjassaan profiloitumaan moniarvoisuuden ja suvaitsevaisuuden puolustajana sekä perussuomalaisten vastavoimana. Huomiota herättää myös Helsingin Sanomien vaalipäivänä sunnuntai-iltana julkaistava suurikokoinen keskustelupuheenvuoro, jossa Maahanmuuttoviraston ja suojelupoliisin johtajat varoittelivat maahanmuuton (turvallisuus)uhkista. Miksi maan suurin lehti nosti näkyvästi esiin juuri tuona päivänä maahanmuuton ongelmallisuutta ja uhkaavaa luonnetta korostavia näkemyksiä?

Eurovaalien tuloksena perussuomalaiset saivat toisen peräkkäisen vaalivoittonsa. Myös maahanmuuttokeskustelun vastakkaista laittaa edustanee, moninaisuutta ja rasisminvastaisuutta korostaneet ruotsalainen kansanpuolue ja vihreä pärjäsivät vaaleissa hyvin. Tappion kärsineellä vasemmistolla ei ollut koko yhdeksän kuukauden aikana paljoakaan sanottavaa maahanmuuttokeskusteluun. Kahdenlaista linjaa maahanmuuttoasioissa edustaneista puolueista kokoomus säilytti asemansa, mutta keskustan kannatus putosi.

Mistä tämä tarina kertoo

Vaalien väliin jäävän kauden tarkastelu osoittaa, että maahanmuuton ongelmia ja rajoittamista painottavan näkökulman edustajia löytyy useista eri puolueista ja toimijatahoista. Ongelmiin ja uhkiin keskittyvä retoriikka on asettunut useisiin paikkoihin ja saanut erilaisia muotoja. Nettikirjoittelussa se esiintyy usein avoimen rasistisessa muodossa. Isojen puolueiden (kokoomuksen ja keskustan, jossain määrin myös sosiaalidemokraattien) aktiivit korostavat pääosin maahanmuuton rajoittamista ja näkyviltä siivoamista, mutta myös ulkomaalaisvastaisuutta esiintyy (esimerkiksi ehdokas Pöntisen vaalikampanja, kansanedustaja Kallin lausunto, ylioppilaskuntien puheenjohtajien osallistuminen somalialaisten vastaiseen ryhmään). Näiden kahden välimaastoon asettuu perussuomalaisten joukko, jonka piiristä löytyy esimerkkejä kaikista edellä kuvatuista näkemyksistä ja julkisen esiintymisen muodoista, mukaan lukien rasistiseksi tulkittavaa puhetta. Perussuomalaiset esittävät myös aktiivisimmin näkemyksiä, joissa kritisoidaan Suomessa asuvien muualta muuttaneiden elämäntapoja, kulttuurisia ja uskonnollisia käsityksiä. Kokoomuksen, keskustan, ja sosiaalidemokraattien joukoissa on lisäksi monia suvaitsevaisuutta ja tasa-arvoa korostavia aktiiveja, mutta näiden ääni ei ainakaan mediavälitteisessä julkisessa keskustelussa ole noussut esille.

Syksyllä 2008 alkaneessa maahanmuuttokeskustelussa esiintyi rinnakkain maahanmuuttopolitiikkaa arvostelevaa, maahanmuutonvastaista ja rasistista puhetta. Vasta kevätpuolella alettiin tehdä rajanvetoja suhteessa siihen, mitä puhutaan ja millä tavoin Suomeen muuttaneita tai täältä turvapaikkaa hakevia ihmisiä käsitellään. Julkiselle keskustelulle on ollut tyypillistä, että unohdetaan Suomen jo olevan monikulttuurinen yhteiskunta. Usein puhutaan tänne muuttaneiden päiden yli ja oletetaan "maahanmuuttajien" olevan ryhmä, joka on jossain maan rajojen tai ainakin julkisen keskustelun ulkopuolella. Kuitenkin tähän ryhmään niputettavista ihmisistä valtaosa asuu pysyvästi Suomessa, monet ovat saaneet kansalaisuuden ja osa on syntynytkin täällä. Myös turvapaikanhakijoilla on oikeuksia, jotka viimeaikaisessa keskustelussa on monelta osin sivuutettu.

Vahvimmin rasisminvastaisena poliittisena toimijana profiloitui ruotsalaisen kansanpuolueen ryhmä ja jossain määrin vihreät. Vihreät ovat käsitelleet maahanmuuttoa ja kotoutumiseen liittyviä kysymyksiä laajasti ja pitkäjänteisesti poliittisissa ohjelmissaan ja kannanotoissaan. Tästä huolimatta he jäivät politisoituvassa keskustelussa vähemmän näkyviksi kuin esimerkiksi aloitteita tehnyt ja moniarvoisuudella kampanjoinut ruotsalainen kansanpuolue. Muiden poliittisten puolueiden toimintaa leimasi joko kaksinaisuus tai näkökulmien puute. Erityisesti vasemmisto on ollut kovin hiljaa maahanmuuttoa, kotoutumiseen ja rasismiin liittyvistä kysymyksistä. Voi vain arvailla, oliko osasy syy vasemmiston huonoon menestykseen eurovaaleissa kykenemättömyys muotoilla kantoja ja poliittisia toimintalinjoja suhteessa monia ihmisiä liikuttaneisiin maahanmuuton kysymyksiin. Muutamista maahanmuuttajataustaisista ehdokkaista huolimatta puolueet eivät näytä vakavissaan miettineen maahanmuuttajataustaisia kansanryhmiä potentiaalisina äänestäjinä ja kannattajina, joiden näkemyksistä oltaisiin kiinnostuneita. Toivottavasti viimeistään ensi kunnallisvaaleihin mennessä puolueissa on havahduttu pohtimaan, millaisin kysymyksin ja ohjelmin myös maahanmuuttajataustaisia äänestäjiä voitaisiin tavoittaa ja motivoida poliittiseen osallistumiseen.

Aloite maahanmuuttoa ja kotoutumista käsittelevään keskusteluun tuli niin sanottujen maahanmuuttokriittisten voimien taholta. Ne myös pystyvät suurelta osin määrittelemään keskustelun käymisen tavat ja keskeiset kysymykset. Onkin syytä kysyä, missä ovat muut keskustelunavaukset ja vaihtoehdot nykyiselle suunnalle. Mitä kysymyksiä on jäänyt käsittelemättä ja miten maahanmuuttokeskustelu muuttuisi, jos laajemmat tahot (maahanmuuttajataustaisten järjestöt mukaan lukien) alkaisivat nostaa keskusteluun tärkeänä pitämiään aiheita? Kiinnostavaa ja uusia mahdollisuuksia avaavaa on ollut kirkkojen aktiivisuus maahanmuuttokysymyksissä. Sekä luterilainen että ortodoksinen kirkko ovat korostaneet humanitääristen perusteiden huomioonottamista turvapaikkaa myönnettäessä ja kritisoineet nykykriteerejä liian tiukoiksi (katso myös Horsti tässä teoksessa). Luterilainen kirkko on lisäksi yhteisvastuukeräyksessään nostanut esiin maahanmuuttajataustaisten heikon työllistymisen ja rahoittanut tilanteeseen muutosta tuovia hankkeita. Myös esimerkiksi Alepa-ketju ja Vantaan kaupunki ovat sitoutuneet maahanmuuttajataustaisten työllistämiseen.

Kärjistynyt vai kunnioittava keskustelukulttuuri?

Maahanmuuttopolitiittisen keskustelun aktivoituminen ja ulkomaalaisvastaisten näkemysten nousu julkisuuteen ei ole yksinomaan Suomea koskeva muutos, vaan samantyyppinen kehitys on havaittavissa monessa muussa Euroopan maassa. Tariq Modoodin monikulttuurisuuden kriisiksi ja Ralph Grillon erilaisuuden käsittelyä koskevaksi takaiskuksi nimeämä ilmiö on ollut todellisuutta monissa länsimaissa viimeistään syyskuun 2001 terrorismihyökkäyksen jälkeen, mutta useissa maissa jo ennen tätä. Aiemmin monikulttuurisuuden nimeen vannoneissa yhteiskunnissa monet ovat nyttemmin alkaneet pitää moninaisuutta uhkatekijänä ja painottaa kulttuurisen yhtenäisyyden tarvetta. Etnisten ja uskonnollisten vähemmistöjen uskollisuutta kansakuntaa kohtaan on epäilty, ja näitä on vaadittu omaksuma valtaväestön tapoja ja uskomuksia. Selvimpänä esimerkkeinä polarisoituneen julkisen ja poliittisen keskustelun maista ovat Hollanti ja Tanska, joissa paluuta

kansallisiin arvoihin ja erityisesti muslimiväestön sopeuttamista on vaadittu pontevasti.

Palatessani keväällä 2009 Tanskasta eräästä seminaarista en voinut olla pohtimatta tanskalaisten tutkijakollegojen huolta siitä, miten maan lehdistössä ja politiikassa puhuttiin maahanmuuttajataustaisista ryhmistä. Tanskalaistutkijoiden mukaan muukalaisvihamielinen ja rasistinen puhetapa on muuttunut osaksi tavallista julkisuuden kielenkäyttöä.

Maahanmuuttajataustaista väestöä, erityisesti muslimeja ja Lähi-Idän maista tulleita, käsitellään julkisuudessa hyvin ongelmakeskeisesti ja yleistävästi. Näiden nähdään uhkaavan kansallisia arvoja ja tapoja. Muhammed-pilakuvista syntynyt kiista oli ainakin osittain tämän kärjistyneen ilmapiirin seurausta.

Lehtiä lukiessani mietin, voisiko Suomessa käydä samalla tavoin kuin Tanskassa. Tanskalaisessa politiikassa on tuttuja piirteitä: kannatustaan kasvattanut räyhäkkä maahanmuutonvastainen populistipuolue; edellisen maahanmuuttopolitiikkaa suurelta osin tukeva keskusta-oikeistolainen ryhmä; vasemmisto, joka ei ole kyennyt muotoilemaan vaihtoehtoa näille ja tyytyy laimeasti myötäilemään vallitsevia trendejä. Toisaalta erojakin löytyy. Puolueena perussuomalaiset ei ole esiintynyt aivan niin ulkomaalaisvastaisena ja kansallista "puhtautta" korostavana kuin tanskalainen vertailukohtansa. Maahanmuuttokriittisinä ovat profiloituneet ennemminkin yksittäiset perussuomalaisen aktiivit kuin puolueen virallinen johto. Suomalainen keskustelu on myös kiinnittynyt enemmän maahantulon rajoittamiseen kuin täällä jo asuviin maahanmuuttajataustaisiin asukkaisiin.

Ennen kaikkea täytyy muistaa, ettei Suomi ole Tanska. Julkinen keskustelukulttuuri ja poliittinen puhe ovat toimintaa, jossa keskustelun käymisen tavoista ja suunnasta tehdään jatkuvasti päätöksiä. Ei ole kyse ajautumisesta, vaan julkiseen puheeseen osallistuvien tahojen valinnoista. Kevään mittaan yleistyneet rajanvedot suhteessa rasismiin ja uusien toimijoiden aktivoituminen maahanmuuttoon liittyvissä kysymyksissä tuovat toivoa siitä, että suomalainen keskustelukulttuuri voisi tulevaisuudessa olla myös maahanmuuttaneita asukkaita ja turvapaikanhakijoita kunnioittava.

Suomalaista maahanmuuttokeskustelua seurattaessa hämmästyttää se, että vaikka rasismi on mainittu useaan otteeseen keskustelun kuluessa, on käyty erittäin vähän keskustelua siitä, mitä rasismi on ja millaisena se esiintyy suomalaisessa yhteiskunnassa. On vaadittu, ettei kriittisiä puheenvuoroja pidä leimata rasismiksi tai kiirehditty erottautumaan rasismista (katso tarkemmin Rastas tässä teoksessa). Sen sijaan ei ole käsitelty paljoakaan esimerkiksi työmarkkinoilla esiintyvää syrjintää ja rasismia tai arkisissa kohtaamisissa näkyvää rasismia. Alkutekijöissään on myös keskustelua siitä, miten kulttuurieroja korostamalla ja jähmettämällä luodaan yleistäviä kuvia maahanmuuttajaryhmistä ja etnisistä vähemmistöistä. Jotta maahanmuuttoa ja kotoutumista käsittelevä keskustelu voisi edetä, on siihen tuotava myös tämältyypiset kysymykset.

Viitteet

1. Tapahtumat on poimittu seuraamalla systemaattisesti Helsingin Sanomien maahanmuuttokeskustelua koskevaa uutisointia lokakuun 2008 ja kesäkuun 2009 välisenä aikana. Analyysi perustuu 122 aihetta käsittelevään uutisjuttuun, kolumniin, mielipide-, vieraskynä- ja pääkirjoitukseen. Lisäksi olen lukenut puolueiden maahanmuuttoon liittyviä kannanottoja ja ohjelmia.
2. www.halla.aho.com/scripta/monikulttuurisuus_ja_nainen.html (haettu 18.8.2009). Kursiivi alkuperäisessä tekstissä.

Anna Rastas

Rasismien kiistäminen suomalaisessa maahanmuuttokeskustelussa

Rasismista on keskusteltu Suomessakin jo vuosien ajan erilaisilla viranomais- ja kansalaisjärjestöfoorumeilla. Media on tarttunut aiheeseen lähinnä kertomalla rasistisista ääri-ilmiöistä tai aihetta käsittelevistä uusista tutkimuksista. Suomalaiset poliitikot sen sijaan ovat pääsääntöisesti kartelleet koko aihetta, kunnes sana rasismi alkoi talvella 2008-2009 yllättäen toistua myös heidän puheissaan. Itseään maahanmuutto- ja monikulttuurisuuskiittisiksi kutsuvien näkemykset ja tavat esittää näitä näkemyksiä näyttävät nostaneen myös rasismien yhdeksi julkisuudessa käytävän maahanmuuttokeskustelun teemaksi. Vilkaaksi äitynyt keskustelu ei kuitenkaan ole keskittynyt huoleen vähemmistöjen kohtaamasta rasismista tai siihen, millä keinoin rasismia voitaisiin vastustaa ja ennaltaehkäistä. Julkinen keskustelu näyttää olevan enemmänkin keskustelua siitä, mikä kaikki ei ole rasismia. Rasismista puhutaan, kun halutaan kiistää omien tai kaverien puheiden tai tekojen yhteys rasismiin.

Kun monet maahanmuuttoa - tai ainakin tiettyjen maahanmuuttajien Suomeen asettumista - vastustavat koettelevat sivistyneen ja muita ihmisiä kunnioittavan keskustelun rajoja, he myös muuttavat suomalaista keskustelukulttuuria aiempaa populistisemmaksi. Kovasanasimmat maahanmuuton vastustajat ovat herättäneet julkista arvostelua, mutta myös rohkaisseet muitakin käyttämään epäkunnioittavia ilmauksia ja yleistäviä puhetapoja. Avoimen maahanmuuttovastaisuuden perussuomalaisille tuottama julkisuus ja lisääntynyt kannatus on selvästi innoittanut muidenkin puolueiden poliitikkoja, joitain virkamiehiä ja lukuisia internetissä nimettöminä pysytteleviä kansalaisia puheenvuoroihin, joissa maahanmuuttajat esitetään ennen kaikkea uhkana suomalaiselle yhteiskunnalle ja kulttuurille. Kaikkia näitä puheenvuoroja ei pidä tuomita yksioikoisesti rasismiksi. On kuitenkin selvää, että ne ovat vaikuttaneet yleiseen asenneilmastoon ja monien ihmisten elämään.

Monietnisessä, monikulttuurisessa yhteiskunnassa erilaisille rasismisyytöksille voi altistua kuka hyvänsä, erityisesti poliitikot, viranomaiset ja ne, jotka työskentelevät vähemmistöryhmien parissa, Jonkun henkilön tai instituution nimeäminen rasistiksi tai rasistiseksi on vakava asia, ja erityisesti epäoikeudenmukaisiksi koetut rasismisyytökset ovat loukkaavia, Rasistiksi leimautumista halutaan välttää myös siksi, että rasistisiksi tulkittavat puheet voivat johtaa rikosoikeudelliseen vastuuseen.

Rasistiksi leimaaminen on kuitenkin eri asia kuin keskustelu siitä, miten jonkun henkilön tai instituution toiminta voi kytkeytyä rasismiin tai tuottaa sitä. Puhe aiheettomista rasismisyytöksistä voi olla myös yritys viedä huomio pois itse asiasta, joidenkin ihmisten kokemasta rasismista. Keskustelu, jossa rasismien mahdollisuus aina kiistetään, voi johtaa siihen, että asioiden selvittämisen sijaan rasismista vaietaan ja rasismien uhrin ja rasismiin puuttuvat vaiennetaan. Pahimmillaan maahanmuuttajien olemassaolo esitetään syyksi siihen, että Suomessakin ylipäättään esiintyy rasismia.

Viimeaikaisen maahanmuuttokeskustelun rasismikeskusteluja on analysoitu ja kommentoitu mediassakin.[1] Toisaalta, myös jotkut median edustajat ovat yhtyneet siihen kuoroon, joka höystää uhkakuvia maalailevat näkemyksensä ja maahanmuuttajat ensisijaisesti kielteisessä valossa esittävät käsityksensä kommentteilla, joissa samalla kiistetään rasismi ja myös ikään kuin kehoitetaan olemaan edes puhumatta koko aiheesta. Tällaista rasismikeskustelua edustavat esimerkiksi kaupunkilehtiin kolumneja kirjoittavan A.-P. Pietilän kommentit, joiden mukaan "maahanmuuttajista puhuja kaivaa verta nenästään" ja puhe maahanmuutosta "ei ole rasismia vaan isänmaallisuutta".[2] Samoissa kolumneissa hän esittää hyvin negatiivisia stereotyyppisiä maahanmuuttajista.

Tarkastelen seuraavassa tätä suomalaista maahanmuuttokeskustelua värittävästä ilmiöstä eli runsasta

keskustelua siitä, mitä kaikkea ei haluta tai joidenkin mukaan ei tulisi määritellä rasismiksi. Esitän kaksi näkökulmaa siihen, miksi rasismista keskustelu on vaikeaa. Ensimmäinen näkökulma kytkeytyy tapoihin määritellä rasismia, toinen värisokeuteen eli kykenemättömyyteen tunnistaa rasismia ja ymmärtää sen monia merkityksiä ja seurauksia.

Rasismien monet määritelmät

Näkemyserot rasismi-sanan merkityksistä ovat hankaloittaneet paitsi rasismien vastaista työtä myös keskustelua maahanmuutosta ja sen seurauksista. Julkinen keskustelu tuottaa monenlaisia ja keskenään ristiriitaisiakin rasismien määritelmiä. Jotkut tavat puhua rasismista saavat keskusteluissa enemmän tilaa kuin muut, ja ne voivat muuttua vallitseviksi tavoiksi määritellä rasismia. Poliitikkojen ja viranomaisten näkemykset, samoin kuin toimittajien tulkinnat näistä, vaientavat helposti rasismien uhrien äänen.

Rasismien tutkijat tarkastelevat rasismia yleensä niin moniulotteisena ilmiönä, että sen kuvaaminen yksinkertaisin määritelmän on vaikeaa, niin tutkijoille kuin heitä siteeraaville toimittajillekin. Tutkijoiden esittämät rasismien määritelmän poikkeavat toisistaankin jo siksi, että ne ovat usein tieteenalakohtaisia. Kun esimerkiksi aatehistorioitsijat ja filosofit puhuvat rasismista oppeina ja ideologioina, psykologeja ja sosiaalipsykologeja kiinnostavat rasistiset asenteet, yksilöiden rasismien kokemukset tai erilaisissa vuorovaikutus- ja ryhmäsuhteissa tunnistettava rasismi. Sosiologien tarkastelun kohteena ovat useimmiten olleet rasismien erilaiset institutionaaliset muodot ja se, miten rasismi vaikuttaa laajemmin yhteiskunnan rakenteissa ja sosiaalisissa suhteissa. Kulttuurintutkijat puolestaan ovat kohdentaneet kysymyksensä esimerkiksi siihen, miten rasismi muokkaa kulttuuria ja tapojamme esittää ympäröivää todellisuutta. Nämä erilaiset tutkimuksen kohteet ja tarkastelutavat eivät ole toisiaan pois sulkevia. Niitä ei myöskään tulisi asettaa mihinkään tärkeysjärjestykseen. Jotta ymmärrämme miten erilaiset rasismit ovat historian saatossa vaikuttaneet yhteiskuntaelämään ja kulttuuriin meillä ja muualla, tarvitsemme monitieteistä tarkastelutapaa, ja sen seurauksena myös laajoja rasismien määritelmiä.[3]

Rasismia määritellään myös lainsäädännössä, jotta erityisen vahingollisiin rasismien ilmenemismuotoihin voitaisiin puuttua. Lakien ja asetusten tuottamat rasismien määritelmät näyttävätkin pitkälti hallitsevan rasismista käytävää keskustelua. Rasistisia piirteitä sisältävät rikokset ovat kuitenkin vain yksi rasismien ilmenemismuoto. Kaikkea rasismia ei ole mahdollista, eikä edes tarkoituksenmukaista vastustaa ja kitkeä lainsäädännöllisin keinoin. On selvää, että lait ja asetukset ohjaavat poliisin, oikeuslaitoksen ja monien muiden viranomaisten työtä ja asennoitumista rasismia koskeviin kysymyksiin. Säädösteksteissä rasismien määritelmät voivat olla kuitenkin niin tulkinnanvaraisia, etteivät arkijärjellä rasismiksi ymmärrettävät teot välttämättä enää määrikyään rasismiksi rikosepäilyjä selvitetessä ja lakeja sovellettaessa. Laura Peutereen tekemä Poliisiammattikorkeakoulun julkaisema tutkimus osoittaa, että toimittaessa vain hyvin kapeiden rasismien määritelmien varassa rasistinen rikollisuuskin jää helposti tunnistamatta ja tuomitsematta oikeuskäytännöissä.

Rasistiseksi toiminnaksi määritellään usein vain sellainen toiminta, jossa joku on ollut tietoinen toimintansa rasistisuudesta ja tarkoituksellisesti loukannut tai vahingoittanut jotakuta yksilöä tai vähemmistöä.[4] Tällaiset toimijoiden motiiveista lähtevät määritelmät ohittavat kokonaan institutionaalisen, yhteiskunnan rakenteissa vaikuttavan rasismien. Toimijoiden motiivien tarkastelua ei voi pitää myöskään rasistisia piirteitä sisältävien ja samalla rasismia uusintavien puhe- ja kuvaustapojen tunnistamisen lähtökohtana. Niiden rasistisuutta arvioitaessa huomio tulisi kohdistaa ennemminkin johonkin kuvaukseen sisältyvien rasististen merkitysten analyysiin ja siihen, mitä erilaisista teoista voi seurata kuin siihen, kenen ja millaista toimijuutta tai motiiveja erilaisten esitystapojen taustalla voidaan osoittaa. Jos haluamme keskustella vaikkapa siitä, pitäisikö jokin vaalimainos kieltää rasistisena, tärkeämpää on keskustella mainokseen kiinnittyvistä mahdollisesti rasistisista merkityksistä ja sen esittämisen mahdollisista seurauksista kuin siitä, ovatko mainoksen

laatijan motiivit olleet rasistisia.

Kokoomuksen eurovaaliehdokkaan Kai Pöntisen Helsingin Sanomien etusivulla 29. toukokuuta 2009 julkaistu vaalimainos "Sosiaalipummimaahanmuuttajille STOPPI!" herätti runsaasti huomiota ja keskustelua. Mainos oli yleistävä ja leimaava kiinnittäessään hyvin kielteisiä mielikuvia maahanmuuttajiin. Se, tunnistaako ja tunnustaako Pöntinen rasismia toimintansa taustalla ei ole tässä olennaista, vaan tärkeämpää on se, mitä kaikkea tuollaisten ilmoitusten julkaisemisesta voi seurata. Mainos vahvistaa entisestään kielteisiä mielikuvia maahanmuuttajista sosiaalietuuksien väärinkäyttäjinä. Monet Suomessa asuvat maahanmuuttajat, olivatpa he sitten riippuvaisia sosiaalituista tai eivät, varmasti tuntevat nahoissaan tuollaisten asenteiden vahvistumisen. Se voi näyttäytyä esimerkiksi lisääntyneenä häirintänä julkisilla paikoilla ja kouluissa maahanmuuttajien lasten kiusaamisena. Mielenkiintoista kohussa oli se, miten rasismien mahdollisuus haluttiin kieltää. Pöntinen itse ei tullut julkisuuteen selittelemään mainostaan tai motiivejaan. Helsingin Sanomien samana päivänä julkaistun verkkoliitteen mukaan Pöntisen taustapuolue Kokoomus sen sijaan kielsi heti Pöntiseltä kyseisen mainoksen käytön, puheenjohtaja Jyrki Kataisen sanoin siksi, että "se antaa väärän kuvan Pöntisen ajattelusta".[5] Puoluesihteeri Taru Tujunen esitti saman päivän Uudessa Suomessa hieman tiukempaa kritiikkiä mainosta kohtaan, mutta hänkin halusi "korostaa, ettei Pöntisen vaaliohjelma sinällään ole rasistinen".[6]

Rasistisen motiivin osoittamista vaikeuttaa myös se, että ainakaan arkimerkityksessään motiivi viittaa yksilöiden sisäisiin prosesseihin, ajatteluun ja tavoitteisiin. Viime kädessä motiivin osoittaminen edellyttäisi, että joku myöntää ajatuksensa ja toimintansa rasistiseksi. Edellä siteeratuilla kommentteilla kokoomuksen johto halusi antaa mielikuvan siitä, etteivät sen ehdokkaat ole oikeasti rasisteja, ennemmin sitten vaikka ihmisiä, jotka antavat itsesään väärän kuvan omissa vaalimainoksissaan. Rasismintutkija Teun Van Dijkin tavoin voidaan kysyä, kuinka todennäköistä rasistisen motiivin myöntäminen on silloin, kun se määrittää jonkin teon paitsi monien mielestä paheksuttavaksi, mahdollisesti jopa rangaistavaksi. Jos jonkin asian rasistisuutta arvioitaessa lähdetään peräämään motiiveja, olisi myös selvitettävä keihin kaikkiin tuon motiivien arvioinnin tulisi ulottua. Voidaanko esimerkiksi yksittäisten poliitikkojen taustapuolueita vaatia vastuuseen niiden ehdokkaiden rasistisesta käyttäytymisestä muutoinkin, kuin edellyttämällä, että niidenkin toiminnan taustalla on oltava rasistiset motiivit? Pöntisen mainoksen uudelleenjulkaisemisen kieltäminen voidaan tulkita niin, että kokoomus puolueena haluaa irtisanoutua rasismista. Näkemykseni mukaan kieltämällä kyseisen mainoksen käyttämisen puolue osoitti ottavansa ja kantavansa vastuuta ehdokkaansa toiminnasta. Esimerkiksi perussuomalaisen vaaliehdokkaiden rasistisuudesta monesti vastuuseen vaadittu puoluejohtaja Timo Soini on toistuvasti kuitannut vastuukysymykset toteamalla, ettei hän itse ole rasisti. Tällaisissa tapauksissa vastuun välttely alkaa väistämättä tuottaa erilaisia epäilyjä taustayhteisön motiiveista olla puuttumatta rasismiin.

Entäpä kysymys esimerkiksi Helsingin Sanomien motiiveista ja vastuusta edellä mainitun, ainakin minun mielestäni rasistisen, vaalimainoksen julkaisijana? Lehtiyhtiö sai Pöntisen mainoksesta maksettavien eurojen lisäksi hyvän uutisaiheen. En kuitenkaan uskalla epäillä näitä mainoksen julkaisemisen motiiveiksi. Pääkirjoituksia myöten selvästi rasismien vastaisia kantoja usein esittäneessä lehdessä todennäköisesti mietittiin hetki ennen kuin ilmoitus päätettiin julkaista. Median intresseissä on sananvapauden puolustaminen, minkä lehden vastaava päätoimittaja Janne Virkkunen selitti mainoksen julkaisemisen perusteeksi.[7] Virkkunen piti mahdollisena jopa sitä, että "Pöntinen toivoi ilmoituksensa kieltämistä, jolloin hän olisi voinut esiintyä sananvapauden marttyyrina". Tuleeko siis jo muutoinkin yhteiskunnan hierarkioissa heikoimmassa asemassa olevia ihmisryhmiä halventavia ilmoituksia julkaista sananvapauden nimissä? Virkkunen kuvaili ilmoitusta "vastenmieliseksi", mutta sen mahdolliseen rasistisuuteen lehti ei kuitenkaan suoraan ottanut kantaa.

Edellä olevalla halusin osoittaa sen, miten hyödytöntä pelkkä ihmisten motiiveihin tuijottaminen on

silloin, kun keskustellaan rasismista. Rasismia voi olla ja sitä voi tuottaa myös sellainen toiminta, jota ei ole tarkoitettu rasistiseksi. Tällä en tarkoita kuitenkaan sitä, ettei myös motiiveista ja vastuista tulisi keskustella. Tietämättömyys jonkin rasistisen toiminnan taustalla lienee hyväksyttävämpää kuin esimerkiksi omat poliittiset pyrkimykset tai halu tehdä rahaa joitain ihmisryhmiä halventamalla. Pelkkä jonkin toimijan motiivi ei kuitenkaan yksin riitä asioiden tai tapahtumien rasististen piirteiden analysoimiseen. Esimerkiksi poliisin, poliittisten puolueiden tai vaikkapa yliopiston virallinen kanta voi olla kaikenlaisen rasismin vastustaminen, mutta silti niiden toiminnassa saattaa olla sellaisia piirteitä, joita voisi luonnehtia rasistiseksi tai joiden yhteyksiä rasistisiin ajattelutapoihin ja rasististen asenteiden lisääntymiseen ainakin tulisi selvittää.

Kun eri puolilla Suomea tapahtuneista maahanmuuttajiin kohdistuneista väkivallanteoista uutisoidaan, kaupunkien ja poliisin edustajat kiirehtivät yleensä toteamaan, ettei heidän kaupunkiaan tulisi leimata rasistiseksi kaupungeiksi. Tälle on perusteet. Suomessakaan tuskin löytyy yhtään sellaista kaupunkia, jossa ei esiintyisi rasismia. Pitäisikö meidän nimetä kaikki Suomen kaupungit rasistiseksi kaupungeiksi? Rasismi-leiman iskeminen suureen yhteisöön tai instituutioon ei aina ole strategisesti järkevää rasismin vastustamisen näkökulmastaan. Toisaalta, "tämä ei ole rasistinen kaupunki" vakuuttelujen sijaa monesti aiheellisempaa olisi ryhtyä selvittämään kuinka paljon ja millaista rasismia "meidän kaupungissamme" esiintyy ja miten sitä voitaisiin vähentää. Toisinaan tällaisten uutisointien yhteydessä onkin haluttu samalla antaa viestiä siitä, että jokin kaupunki tai poliisi on valinnut nollatoleranssin suhtautumisessaan rasismiin. Viesti, jossa julistaudutaan vastustamaan rasismia, on aivan eri asia kuin viesti, jossa rasismin olemassaoloa vähätellään tai se kiistetään. Erilaiset tavat kiistää rasismin olemassa olo tai liittyminen joihinkin asioihin tai tapahtumiin voivat nekin osaltaan tuottaa ja muokata vallitsevia rasismin määritelmiä. Kemissä kesällä 2009 tapahtuneiden turvapaikanhakijoihin kohdistuneiden väkivallanteiden uutisoinnissa korostettiin sitä, ettei kaupungissa ole järjestäytyntä rasistista rikollisuutta. Tuollaisen informaation välittäminen voi olla perusteltua, mutta toisaalta se saatetaan tulkita myös niin, että vain järjestäytyntä rasistinen rikollisuus katsotaan rasismiksi.

Rasimissa on kyse paitsi erojen osoittamisesta ja tuottamisesta myös niiden arvottamisesta ja merkityksellistämisestä sekä erotteluja seuraavasta eriarvoisuudesta. Eri ryhmien välisten erojen esiin tuominen ei vielä sinänsä riitä jonkin asian määrittelemiseen rasismiksi. Ihonväriin tai syntyperään viittaamista ei sitäkään pidä tuomita suoralta kädeltä rasismiksi. Sanojen ylenmääräinen varominen voi johtaa siihen, ettei rasismista voida tai uskalleta keskustella. Jos kuitenkin vaikuttaa siltä, että ihonväriin, syntyperään, kulttuuriin tai "ulkomaalaisuuteen" viittaamista käytetään halventamisen tai tällaisista viittaamisista seuraa se, että joku joutuu muita huonompaan asemaan, tilanteeseen yleensä liittyy rasistisia piirteitä. Samoin jos esimerkiksi kulttuurieroista puhuttaessa jotkut kulttuuripiirteet esitetään samalla tavoin olemuksellisinä ja muuttumattomina ominaisuuksina kuin miten "ihmisroduista" on puhuttu, on aiheellista kysyä onko tällaisilla määrittelyillä yhteys rasismiin. Kysymys rasismista voidaan perustellusti esittää myös silloin, kun kaikki jotain ihmisryhmää koskevat puheenvuorot, esittivätpä niitä yksittäiset henkilöt tai esimerkiksi media, ovat korostuneen kielteisiä ja leimaavia.

Rasismin tutkimuksessa useat rasismin määritelmät lähtevät siitä, että jonkin asian rasistisuutta arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota myös yhteiskunnallisiin valtasuhteisiin, eri ryhmien mahdollisuuksiin määritellä itseä ja muita, sekä siihen, miten näitä määrittelyjä otetaan vallankäytön välineiksi. Valtaväestöön kuuluvilla on yleensä enemmän määrittelyvaltaa kuin vähemmistöillä. Suomessakin vaaleaihoisiksi luokiteltavat valtaenemmistöön kuuluvat suomalaissyntyiset esittävät kovin kärkevästi näkemyksiään siitä, milloin jokin asia on, tai vielä useammin ei ole, yhteydessä rasismiin. Paljon rasismia kokenut saattaa tulkita ja nimetä rasismiksi myös sellaisia asioita, jotka jäävät julkisessa keskustelussa vallitsevien rasismin määritelmien ulkopuolelle.

Värisokea vai kokemuksen tuottama tieto?

Tapoihimme määritellä rasismia vaikuttaa se, miten vakavaksi ongelmaksi rasismia ajattelemme. Ihmiset, jotka eivät näe rasismia merkittävänä yhteiskunnallisena ongelmana, suosivat helposti mahdollisimman yksinkertaisia ja suppeita rasismia määritelmiä. Henkilö, jota syytetään rasistisesta käyttäytymisestä, todennäköisesti turvautuu kapeimpiin mahdollisiin rasismia määritelmiin vastatessaan rasismisyytöksiin. Henkilökohtaiset rasismia kokemukset ja kuuluminen ryhmään, jonka jäsenet kohtaavat muita useammin rasismia, tuottavat toisenlaista tietoa rasismista. Rasismia uhritkin turvautuvat, tai joutuvat turvautumaan, vallitseviin yksipuolisiin puhetapoihin käsitellessään omia rasismia kokemuksiaan, mikä osaltaan vaikeuttaa noista kokemuksista puhumista. He kuitenkin tietävät muita paremmin sen, miten monin tavoin rasismi vaikuttaa Suomessakin.

Rasismi koskettaa koko yhteiskuntaa horjuttamalla yhteiskuntarauhaa, tuottamalla epätasa-arvoa ja vahvistamalla erilaisia viha-aatteita. Sitä voi myös luonnehtia epä-älylliseksi opiksi, joka saadessaan jalansijaa uhkaa koko kansan sivistystasoa. Rasismia seuraukset ovat vielä vahingollisempia niille, joihin rasismia erityisesti kohdistuu. Rasismia kohteeksi joutumisen seurauksia ei Suomessa ole juuri tutkittu. Muualla tehdyt tutkimukset osoittavat, että rasismia kokemuksilla voi olla ihmisten hyvinvoinnille vakavia seurauksia. Ne voivat ilmetä turhautumisena ja stressinä sekä erilaisina terveysongelmina. Ne eristävät ihmisiä ympäristöstään ja tuottavat aineksia kielteisen minäkuvan rakentumiseen. Lasten ja nuorten rasismia kokemuksia käsittelevään tutkimukseeni osallistuneistakin jotkut kertoivat rasismia kokemukset merkittäväksi syyksi koulunkäynnin keskeyttämiseen, toiset taas kertoivat siitä, miten he olivat joko jo lapsina joutuneet tai aikuistuttuaan itse hankkiutuneet terapiaan selviytyäkseen kokemuksistaan.

Rasismia kokemukset voivat laukaista häiriökäyttäytymistä ja jopa väkivallaksi muuttuvaa protestointia, erityisesti jos ne yhdistyvät tunteeseen siitä, etteivät rasismia uhrit saa samaa suojaa ja kohtelua kuin muut yhteiskunnan jäsenet. Jonathan Hadley on kirjoittanut poliisin ja maahanmuuttajien suhdetta käsittelevässä kirjassa rasismia yhteyksistä Britanniassa esiintyneisiin kaupunkimellakoihin. Ranskan lähiöissä vuonna 2005 puhjenneisiin nuorisomellakoihin, samoin kuin Ruotsissa talvella 2008-2009 esiintyneisiin mellakoihin, on ikään kuin liittynyt tapahtumia, joissa siirtolaisten usko poliisiin on vakavasti horjunut.[8] Valtaväestöön kuuluvat tiedotusvälineitä seuraavat ihmiset eivät Suomessakaan voi olla täysin tietämättömiä siitä, miten rasismi tuottaa monille ihmisille paitsi syrjinnän kokemuksia myös suoranaista väkivallan uhkaa. Yksilöiden häirintä ja häpäiseminen jää kuitenkin helposti piiloon muilta kuin tuolloisen rasismia uhreilta. Suomessa ammattiauttajatkin saattavat olla varsin ammattitaidottomia mitä tulee ihmisten rasismia kokemusten käsittelyyn.

Rasismi rakentuu väitteille perimän tuottamasta ihmisryhmien olemuksellisesta erilaisuudesta ja eriarvoisuudesta. Se loukkaa kohdettaan paitsi epäoikeudenmukaisuutensa ja epä-älyllisyytensä vuoksi myös merkitsemällä huonoksi ja arvottomaksi sellaiset asiat, jotka voidaan ajatella meille kaikkein läheisimmiksi ja erityisen henkilökohtaisiksi. Se tahraa kehomme ja meille läheisimmät ihmiset, vanhempamme ja sukumme. Tuhannet lapset Suomessa kasvattavat itsetuntoaan ympäristössä, jossa heidän vanhemmistaan ja samalla heistä itsestäänkin puhutaan toistuvasti "sosiaalipummeina" ja uhkana suomalaisten hyvinvoinnille ja kulttuurille, tai synnynnäisesti vähemmän älykkäinä. Jo tieto siitä, että muut haluavat ja voivat loukata joitain ihmisiä tällä tavoin tuottaa tunteita, jotka tekevät tällaisista loukkauksista puhumisen vaikeaksi. Rasismia kokemukset voivat lamaannuttaa vahvankin ihmisen toimintakyvyn, etenkin jos hän tietää, etteivät muut välitä siitä, että jotkut joutuvat tällaisten loukkausten kohteeksi.

Ihmisillä, jotka joutuvat kohtaamaan ja pohtimaan rasismia, on muita enemmän ja monipuolisempaa tietoa paitsi rasismia erilaisista ilmenemismuodoista myös yksilön mahdollisuuksista puhua rasismista ja vastustaa sitä, samoin kuin siitä, miten valtaväestöön

kuuluvat reagoivat rasismiin kysymyksiin. Ihmiset, jotka tietävät olevansa potentiaalisia rasismien kohteita, ovat tietoisia siitä, että kaikenlainen rasismien tuottama yhteiskunnallinen epätasa-arvo voi olla myös heidän ongelmansa. Vaikka henkilö itse olisi välttynyt rasismilta, hän oppii paitsi median välityksellä myös tavallisissa kanssakäymisissä sen, miten Suomessa asennoidutaan ulkomaalaisia, maahanmuuttajia ja etnisiä vähemmistöjä kohtaan. Hän oppii myös sen, ettei lainsäädäntö suojaa ihmisiä rasismilta, kun kiistatta rasistiset teotkaan eivät aina johda syytteisiin. Internetin vallatessa yhä enemmän tilaa mediajulkisuudesta puhetta maahanmuuttajista ja etnisiin vähemmistöihin kuuluvista ihmisistä tuottavat yhä enemmän avoimen rasistiset toimijat. Vaikka Suomessakin on ihmisten välistä tasa-arvoa korostavaa ja avoimen antirasististakin keskustelua, lujaääniset rasistisia piirteitä sisältävät puheenvuorot tuntuvat peittävän sen helposti. Rasismia paljon kohdanneiden arjessa rasistisilla puhetoivoilla ja niiden sallimisella on erityinen merkityksensä.

Valtaväestöön, tai englanninkielisessä tutkimuskirjallisuudessa "valkoisiin", luokiteltavien ihmisten rasismiin liittyvää tietoa, ymmärrystä ja toimintaa on alettu kutsua antirasistisen toiminnan kentillä sekä ulkomaisessa rasimien tutkimuksessa termillä "värisokeus". Tuon sanan merkitys on Suomessakin muuttumassa myönteisestä kielteiseksi. Aiemmin sillä on tarkoitettu lähinnä ihmisten kohtelua samalla tavoin ihonväristä riippumatta. Nyt yhä useammin Suomessakin sanalla värisokeus on alettu viitata joidenkin kykenemättömyyteen tunnistaa rasismia, ja tämän seurauksena myös tunnistaa rasismien olemassaoloa ja sen monia merkityksiä yhteiskuntaelämässä, kulttuurissa ja erityisesti ei-valkoiseksi tai ei-meikäläisiksi luokiteltujen kokemuksissa. Rasismien merkitys yksilöille ei ole vain suoranaisen, avoimen rasismien kohtaamista, vaan myös sitä, että joudumme miettimään eri asioita ja toimimaan eri tavoin aivan arkisissakin tilanteissa riippuen siitä, miten meitä luokitellaan rasimien tuottamiin hierarkioihin.

Pohtiessaan omaa valkoisuuttaan tutkija Peggy McIntosh listaa asioita, jotka erottavat valkoisen ja ei-valkoisen kokemusmaailmaa, ja samalla ymmärrystä rasismista. Valkoisuus tässä ei viittaa suoraan ihonväriin, vaan siihen, miten meitä luokitellaan meikäläisiksi ja muukalaisiksi sekä arvotetaan ja kohdellaan sen mukaan mihin ryhmiin meidän ajatellaan kuuluvan. Esimerkiksi useimmat venäläistaustaiset eivät poikkea ihonväritään suomalaisten enemmistöstä, mutta heidän tietonsa rasismista Suomessa on toisenlaista kuin valtaväestön tieto. Henkilö, joka ei ole joutunut pohtimaan rasismien merkityksiä omassa tai läheistensä elämässä, ei ole tietoinen siitä, miten monet rasismiin liittyvät asiat saattavat rajoittaa ja määritellä rasismia kohdanneiden arkea.

Mitä värisokea ihminen sitten ei tiedä tai ymmärrä? Hän ei ymmärrä sitä, että paikat ja tilanteet, joissa hänen ja hänen lastensa ei tarvitse tuntea pelkoa, voivat olla toisille vaarallisia. Värisokea ei ole koskaan joutunut ajattelemaan sitä, että hänet havaittaisiin kaikkialla helpommin kuin muut ja mielletäisiin aina ensisijaisesti jonkin vähemmistön edustajaksi (ja sen vuoksi tietynlaiseksi), siis ei esimerkiksi vain asiakkaaksi, oppilaaksi tai lapseksi tai mieheksi tai naiseksi. Henkilö, jonka ei tarvitse miettiä rasismia omana ongelmanaan, ei tule ajatelleeksikaan, että häntä pidettäisiin laiskana tai aggressiivisena, potentiaalisena myymälävarkana tai muutoin vain epäluotettavana, pelottavana, vähemmän älykkäänä - tai sitten erityisen lahjakkaana joissain asioissa, esimerkiksi urheilussa tai musiikissa - vain siksi, että hän on jonkun värinen tai niminen tai jostain kotoisin.

Vaikka kaikki ihmisten kohtaama epäonni tai epäoikeudenmukaisuus ei johdukaan ihonväristämme tai etnisestä taustastamme, vain valkoiseksi tai meikäläisiksi luokitellut voivat ohittaa sen mahdollisuuden, että asioilla kuitenkin voi olla jotain tekemistä rasismien kanssa. Kokemuksen tuoma tieto rasismista pitää sisällään myös tiedon siitä, ketkä eivät tiedä, ketkä eivät ymmärrä eivätkä välitä. Tuo tieto, määrittäessään tietyt (länsimaiset, valkoiset) ihmiset tietämättömiksi ja pahimmillaan rasisteiksi, voi leimatessaan tuolla tavoin kaikki valtaväestöön tai valkoisiin kategorisoitavat ihmiset sisältää sekin rasistisia piirteitä. Jos kuitenkin vain kiistämme tuollaisen alistettujen tiedon rasistisena, kieltäydymme keskustelusta, ja pysymme "värisokeina valkoisina". Toinen vaihtoehto on, että toimimalla toisin, vähemmän värisokeasti, puramme tuollaisia asetelmia.

Omasta värisokeudesta ulos murtautuminen edellyttää kuitenkin sitä, ettei rasismista vaieta. Sen sijaan, että sanomme "minä en ole rasisti" tai "täällä ei ole rasismia" voimme sanoa "en halua olla rasisti" tai "täälläkään ei pitäisi olla rasismia", ja jatkaa keskustelua siitä, miksi joku on nostanut rasismin teeman esiin. Rasismin olemassaolon ja mahdollisuuden yksioikoinen kiistäminen helposti lopettaa kaiken keskustelun ja estää tutustumasta toisen kokemukseen ja tietoon. Toimimalla toisin voimme murtaa sitä negatiivista valkoisuutta, joka herkästi toistaa rasismia tai ainakin jättää reagoimatta siihen, ja on näin myös jatkuvasti alttiina rasismisyytöksille.

Kysymys vastuusta

Pohdittaessa julkisen keskustelun ja rasismin suhdetta on kysyttävä myös millaisia asioita eri ryhmistä nostetaan keskusteluun. Esimerkiksi pakolaispolitiikkaa on pystyttävä arvioimaan ja arvostelemaan siinä missä mitä hyvänsä politiikkaa ja toimintaa, mutta jos keskustelua käydään pääsääntöisesti "elintasopakolaiset"-otsikon alla, on selvää, että tuohon keskusteluun osallistuneet ovat aktiivisesti muokkaamassa mielikuvia pakolaisista ryhmänä, joka vain, tai ensisijaisesti, havittelee taloudellista hyötyä. Myös monien muiden uhkakuvien esittäminen näyttää hallitsevan suomalaista maahanmuuttokeskustelua. Samalla monien ihmisen todelliset motiivit, tarve saada turvapaikka esimerkiksi kotimaassa koetun vainon ja väkivallan vuoksi, häviää julkisesta keskustelusta. Suojelupoliisin päällikkö Ilkka Salmi ja Maahanmuuttoviraston ylijohdaja Jorma Vuorio totesivat Helsingin Sanomissa kesäkuussa 2009 julkaistussa kirjoituksessaan, että "maahanmuuton voimakkaaseen lisääntymiseen sisältyy riskejä, jotka saattavat tulevaisuudessa aiheuttaa vakavia ongelmia yleiselle turvallisuudelle". Riskitekijöiksi he listasivat muun muassa rikollisuuden, jengiytymisen, väkivallan ja järjestyshäiriöiden lisääntymisen. Kirjoituksen julkilausuttu sanoma oli, että maahanmuuttajien kotouttamisen resursseja tulee kasvattaa. Ainoana maahanmuuton myönteisenä puolena muuton turvapaikanhakijoita käsittelevässä tekstissä mainittiin työperusteinen maahanmuutto ja turvapaikanhakijoiden Suomeen tulon syyksikin esitettiin - esimerkiksi pakolaisten lähtömaissa vallitsevien väkivaltaisuuksien sijaan - "naapurimaiden kiristynyt maahanmuuttopolitiikka ja suomalaisen sosiaaliturvan hyvä taso". Näiden kirjoittajien valintojen kautta kyseinen kirjoitus ennemminkin vahvistaa tiettyihin maahanmuuttajiin liitettyjä kielteisiä asenteita kuin edesauttaa sellaisen mielipideilmaston syntyä, jossa maahanmuuttajien kotouttamiseen halutaan satsata resursseja. Kyseisen kirjoituksen merkitystä keskustelukulttuurin ja asenneilmaston muokkaajana korostaa vielä se, että kirjoittajat ovat korkeassa asemassa olevia virkamiehiä.

Poliitikot ja virkamiehet ovat hyvin tietoisia siitä, että tietyt puhetaivat tai ainoastaan tiettyjen asioiden esiin tuominen voi vahvistaa kielteisiä asenteita maahanmuuttajiin ja vähemmistöihin. Monikulttuurisessa yhteiskunnassa toimivan poliitikon tai virkamiehen ei pitäisi ohittaa vastuutaan asenneilmaston muokkaajana vain toteamalla, ettei hän itse ole rasisti. Kielteisistäkin asioista, kuten sukupuolten välisestä epätasa-arvosta eri kulttuureissa tai joissain yhteisöissä esiintyvistä rikollisuudesta, tulee voida puhua. Yleistävät sanavalinnat, tai ainoastaan tällaisten tekojen esiin tuominen jonkin ryhmän kohdalla, johtavat kuitenkin helposti koko ryhmän leimaamiseen. Tällä on seurauksensa kaikille kyseiseen ryhmään kuuluville, lapset mukaan lukien. Jos halventaviksi tai leimaaviksi tiedettyihin puhetapoihin ei puututa, ne saavat yleisesti hyväksytyjen tai ainakin siedettyjen puhetapojen aseman, ja muokkaavat maaperää rasismin kasvuksi. Näin näyttää osin käyneen suomalaisessa maahanmuuttokeskustelussa.

Poliitikkojen ajatellaan yleensä olevan vastuussa puheistaan ensisijaisesti äänestäjilleen. Heidänkin voidaan kuitenkin edellyttää ymmärtävän suomalaisessa yhteiskunnassa tapahtuneita muutoksia ja niiden mukanaan tuomia vaatimuksia, nimitetäänpä niitä sitten poliittiseksi korrektiudeksi tai kanssaihminen ihmisarvon kunnioittamiseksi. Yhä useammat toimijat Suomessa, niin yksilöt kuin instituutiot, ovat sitoutuneet rasismin torjuntaan ja ennaltaehkäisyyn. Voimme vaatia rasismiksi tulkittavasta toiminnasta pidättäytymistä myös niiltä toimijoilta, jotka eivät halua julistautua rasismin vastustajiksi. Populistit väittävät usein olevansa pienen ihmisen ja heikommassa asemassa

olevien asialla. Suomessa monet maahanmuuttajat kuuluvat sosiaalisesti ja taloudellisesti heikoimmassa asemassa olevien joukkoon, ja heistä huomattava osa on väestötilastojenkin valossa pieniä ihmisiä, lapsia ja nuoria. Niiltäkin, jotka eivät halua ajaa näiden ihmisten asiaa, voidaan edellyttää kaikkia ihmisiä kunnioittavia puhetapoja.

Rasismi on hankala sana, mutta silti rasismista täytyy keskustella. Joskus voi kuitenkin olla tarkoituksenmukaisempaa puhua asioista esimerkiksi joidenkin ryhmien loukkaamisena, epäkunnioittavina ja ihmisarvoa loukkaavina puhetapoina tai yksipuolisena populismina. Jotta keskustelu ei heti ensimmäisenä katkeaisi "Ei tässä ole kysymys rasismista" -kommentteihin, voimme ensin nimetä ilmiöitä muillakin tavoin, ja sitten siirtyä keskusteluun siitä, mikä yhteys näillä voi olla rasististen asenteiden ja toiminnan lisääntymiseen.

Viitteet

1. Esim. Hufvudstadsbladet 13.2.2009, "Nazislagord skriks ut på Sannfinländares Facebook", kirjoittanut Lena Skogberg; Turun Sanomat 8.3.2009, "Hyssyttelyn aika on ohi", kirjoittanut Kimmo Lilja; Aamulehti 2.6.2009, Ylänurkka, "Tikulla Pihalle", kirjoittanut Riittä Järventie.
2. Länsiväylä 3.6.2009, "Omat lait Ulkomaalaisille", kirjoittanut A.-P. Pietilä; Tamperelainen 24.2.2009, "Maahanmuuttajilta suljetut kylät", kirjoittanut A.-P. Pietilä.
3. Esittelen erilaisia rasismien tutkimuksissa tuotettuja rasismien määritelmiä tarkemmin artikkelissani: "Rasismi. Oppeja, asenteita, toimintaa ja seurauksia" teoksessa Suomalainen vieraskirja. Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta.
4. Suomen lainsäädäntökin velvoittaa selvittämään rasistista motiivia tutkittaessa jonkin epäillyn rikoksen, esimerkiksi pahoinpitelyn tai kunnianloukkauksen, mahdollisesti rasistisia piirteitä. Rasistista motiivia ei kuitenkaan tarvitse osoittaa eikä sitä tule soveltaa koventamisperusteena rikokseen, jossa rasistinen motiivi on huomioitu jo rikoksen tunnusmerkistön laadinnassa. Esimerkiksi kiihottaminen kansanryhmää vastaan kuuluu tällaisiin rikoksiin.
5. HS.fi 29.5.2009, "Katainen tyrmää puoluetoveri Kai Pöntisen EU-vaalimainoksen", kirjoittanut Joonas Laitinen.
6. Uusi Suomi 29.5.2009, "Kokoomuksen eurovaaliehtokkaan mainos Hesarin etusivulla: "Sosiaalipummimaahanmuuttajille stoppi" - puolue kielsi".
7. HS.fi 29.5.2009, "HS: Pöntisen vaalimainoksen julkaisu perustui sananvapauteen", kirjoittanut Joonas Laitinen.
8. Ks. esim. Helsingin Sanomat 12.2.2009, "Ruotsin poliisi kompuroi rasismiskandaaleissa", kirjoittanut Kalle Koponen.

II

MEDIA MERKITYKSIÄ RAKENTAMASSA

Pentti Raittila

Journalismin maahanmuuttokeskustelu: hymistelyä, kriittisyyttä vai rasismin tukemista?

Syksy 2008 ja alkutalvi 2009 toivat selvän muutoksen sekä suomalaisten poliitikkojen että journalismin tapaan keskustella maahanmuutosta. Aikaisemmin 2000-luvulla lähes kaikki poliittiset ryhmät ja journalismin valtavirta olivat puhuneet monikulttuurisuuden ja erityisesti työperäisen maahanmuuton puolesta, vain Timo Soinin johtama perussuomalaiset sekä muutamat selvästi rassistiset pienryhmät olivat puhuneet avoimesti ulkomaalaisten Suomeen muuttamista vastaan. Vuodenvaihteen 2008-2009 tienoilla sekä poliittinen ryhmitys että äänenpainot muuttuivat. Maahanmuuton vastustamisen sijaan alettiin puhua "maahanmuuttokriittisyydestä", ja kriittisiksi ilmoittautuivat muutkin kuin perussuomalaiset. Perussuomalaisten varasijalle europarlamenttiin valittu Sampo Terho kiteytti muutoksen haastattelussaan kesäkuussa:

"Oma maahanmuuttokantani on tiukan realistinen. Me perussuomalaisethan ollaan ainoina uskaltaneet tuoda esiin näitä vaikeuksia sen asian suhteen ja siitä jotkut innokkaasti ovat iskeneet leimakirvestä. Mutta nyt tässä asiassa nämä vanhat puolueet on ruvennut ikään kuin siirtymään meidän taustalle vähintään, jos ei jopa rinnalle, puhumaan ihan samoja asioita, joita me itse on yritetty tuoda esiin."[1]

Poliittisen keskustelun painopisteen muuttumisen taustalla on ainakin kaksi asiaa: perussuomalaisten kannatuksen kasvu ja vaalivoitto kunnallisvaaleissa lokakuussa 2008 sekä syyskuussa 2008 alkanut finanssikriisi, taloudellinen taantuma ja lama. Perussuomalaisten vaalivoitto ja pelko kannatuksen edelleen kasvamisesta on koskettanut erityisesti keskustaa, sosiaalidemokraatteja ja vasemmistoliittoa, joiden äänestäjistä on tapahtunut vuotoa perussuomalaisiin. Kokoomus on säästynyt vaalitappioilta, mutta myös sen piirissä ääniä pelätään valuvan Soinin leiriin, Ilmeisesti vain vihreät, RKP ja kristillisdemokraatit ovat säästyneet merkittävältä äänivuodolta perussuomalaisiin.

Journalismissa maahanmuuttoa koskevan puhettavan muutos näkyi nopeasti, kun tiedotusvälineet lainasivat ja selostivat poliittisten toimijoiden puheita. Sama sävyn muutos on näkynyt myös pääkirjoituksissa, kolumneissa ja muissa mielipidekirjoituksissa, juttujen otsikoinnissa sekä siinä, millaisia haastateltavia valitaan juttuihin ja millaisia keskustelijoita television keskusteluohjelmiin.

Poliittisesti korrektia, rakenteellisesti vinoa

Ennen vuotta 1990 Suomessa oli vähän maahanmuuttajia, eikä heistä myöskään julkisuudessa kovin paljon puhuttu. 1990-luvulla erityisesti Somalian pakolaisten, inkeriläisten paluumuuttajien ja Bosnian sodan pakolaisten saapuminen nosti maahanmuuttokysymykset journalismin näkyviksi puheenaiheiksi. Eri tulijat kontekstoititiin eri tavoin, mikä osaltaan oli luomassa maahanmuuttajaryhmien välistä hierarkiaa niin journalismissa kuin kansalaisten mielissä: ensimmäisten somalipakolaisten saapuessa heikosti taustoitettu journalismi antoi maahanmuuttajille leiman, joka vaikuttaa somalialaisiin suhtautumiseen tänä päivänäkin. Bosnian pakolaiset ja heidän syynsä tulla Suomeen kuvattiin journalismissa täysin eri tavoin, mikä osaltaan loi pohjaa paljon suopeammalle suhtautumiselle heihin.

Median rooli maahanmuuttoa koskevien asenteiden luojana ja ylläpitäjänä koettiin merkittäväksi, ja niinpä Tampereen yliopiston Journalismin tutkimusyksikössä aloitettiin 2000-luvun alussa systemaattiseen mediaseurantaan perustuva tutkimus journalismin tavasta käsitellä maahanmuuttajia ja muita etnisiä vähemmistöjä. Lähes kymmenen vuoden ajan tehtiin suuriin aineistoihin perustuvaa etnisyyteen ja rasismiin liittyvien juttujen sisällön erittelyä sekä suppeampia tapaustutkimuksia.

Seurantatutkimusten mukaan etnisyyttä ja maahanmuuttoa käsiteltiin mediassa pääosin korrektisti, ja journalismin kuva maahanmuuttajista oli hyväksyvämpi kuin asennetutkimuksin mitattu yleinen mielipide. Halventavia nimityksiä ulkomaalaisista ei juuri käytetty, ja avointa rasismia esiintyi hyvin vähän, lähinnä yleisönosastokirjoituksissa. Näennäisen korrektiuden ohella tutkimus paljasti monia rakenteellisia vinoumia, jotka liittyivät esimerkiksi rikoksia ja muita ongelmia koskevien juttujen suureen määrään sekä etnisen taustan tarpeettomaan korostamiseen rikosten ja ongelmatapausten yhteydessä.

Tämän päivän maahanmuuttokeskustelun ymmärtämiseksi ja jäsentämiseksi kiinnitän huomiota kolmeen 2000-luvun alun mediatutkimuksessa esiin nousseeseen asiaan: rasismien käsittelyyn, poliitikkojen rooliin maahanmuuttokeskustelussa sekä journalismin dialogisuuteen.

Rasismista sekä etnisiä vähemmistöjä vihaavista tai vieroksuista henkilöistä ja ryhmistä oli hämmästyttävän vähän juttuja seurantatutkimustemme aineistoissa. Samalla kun poliittisesti korrekti sisäisesti journalismi siivosi avoimen rasismien palstoiltaan se myös paljolti vaikeni suomalaisen yhteiskunnan rasismista ja kansalaisten maahanmuuttoa kohtaan tuntemista ennakkoluuloista. Rasismia käsiteltiin yleensä vain maahanmuuttajiin kohdistuneiden väkivaltaisten hyökkäysten yhteydessä. Avoimen rasismien kannattajat eivät saaneet juuri lainkaan omaa ääntään kuuluviin valtamediassa.

Maahanmuuttoa vieroksuviiden ja erityisesti avoimen rasistisesti suhtautuvien keskuudessa journalismia syytettiin hymistelystä ja ulkomaalaisten hyysäämisestä. Kun kielteisesti maahanmuuttoon suhtautuvat eivät saaneet ääntään kuuluviin journalismissa, negatiivinen kirjoittelu siirtyi internetin keskustelupalstoille ja rasististen järjestöjen verkkosivuille.

Toinen kiinnostava piirre 2000-luvun alun maahanmuuttoa koskevassa journalismissa oli poliitikkojen näkymättömyys. Muuhun yhteiskunnalliseen näkyvyyteensä verrattuna puolueiden edustajat osallistuiivat hämmästyttävän vähän maahanmuuttoa koskevaan keskusteluun, ja erityisen niukkaa oli heidän osallistumisensa maahanmuuttajien ongelmia ja vaikeuksia koskevien asioiden käsittelyyn journalismissa. Mitä ilmeisimmin poliitikot olivat haluttomia ottamaan kantaa etniseen syrjintään liittyviin kysymyksiin, koska lähes jokaisen puolueen kannattajakunnassa oli sekä myönteisesti että kielteisesti maahanmuuttajiin suhtautuvia. Eri tavoin maahanmuuttajiin suhtautuvien äänestäjien odotuksiin vastattiin esimerkiksi kritisoimalla tuolloin Suomesta turvapaikkaa hakeneiden Slovakian ja Puolan romaneiden hakemusten hyväksymistä ja puhumalla samaan aikaan yleisellä tasolla maahanmuuton puolesta. Journalismien heikkoutena oli se, että se tyytyi poliitikkojen kaksinaiseen peliin eikä pakottanut heitä ottamaan konkreettisisissa tapauksissa kantaa puolueiden hyväksymien hienojen rasisminvastaisten julistusten hengessä.

Kolmas nykykeskustelun taustaksi tärkeä asia koski sitä, miten maahanmuuttajat saivat äänensä kuuluviin mediassa. Etnisten vähemmistöryhmien edustajat olivat jutuissa useimmiten toisten puheen kohteina tai sitten muut - useimmiten viranomaiset - puhuivat heidän puolestaan. Lisäksi etnisiä vähemmistöjä koskevien juttujen ongelmana oli niiden "yksiäänisyys", valtaväestön ja maahanmuuttajien välisen dialogin puute. Tämä tarkoittaa sitä, että jutuissa yleensä referoitiin tai siteerattiin vain yhden tahon edustajia. Rikoksia ja lainsäädäntökysymyksiä koskevissa jutuissa

keskeisiä puhujia olivat viranomaiset, kun taas vähemmistöryhmät pääsivät ääneen "omissa jutuissaan", heidän näkökulmastaan tehdyissä haastatteluisissa ja menestystarinoissa. Samojen juttujen sisällä eri näkökulmat kohtasivat harvoin. Valtaosassa jutuista puhujina oli vain suomalaisia, ja maahanmuuttajat olivat kohteina.

Kaiken kaikkiaan 2000-luvun alun suomalainen journalismi suhteessa etnisiin vähemmistöihin ja rasismiin oli näennäisesti korrekta, mutta samalla rakenteellisesti vinoutunutta. Aineistossa painottuivat yhtäältä rikoksista ja ongelmista kertovat jutut, joita toisaalla tasapainotettiin "suvaitsevaisuusjournalismilla", menestystarinoilla ja monesti myös maahanmuuttajia eksotisoivilla jutuilla.

Journalismi muuttunut?

Viimeisin laajoihin aineistoihin perustuva seurantatutkimuksemme on vuodelta 2004, mikä on syytä ottaa huomioon edellä kuvattuja tuloksia arvioitaessa. Joiltakin osin journalismin maahanmuuttokeskustelussa on näkynyt 2000-luvun alun keskustelussa perätyjä parannuksiakin. Maahanmuuttajat - ainakin muut kuin turvapaikanhakijat - saattavat päästä aikaisempaa useammin itse puhumaan omista asioistaan, ja heitä esitetään tiedotusvälineissä aikaisempaa enemmän luonnollisissa yhteyksissään ja vuorovaikutuksessa muun väestön kanssa.

Sen sijaan maahanmuuttoa koskeva poliittinen argumentointi ja poliitikkojen rooli maahanmuuttoa koskevassa mediakeskustelussa on muuttunut luvun kuvatulla tavalla: lama ja työttömyyden kasvu on hillinnyt puhetta työperäisen maahanmuuton tarpeesta, ja perussuomalaisten nousun pelko on aktivoitunut "maahanmuuttokriittistä" puhetta kaikissa suurissa puolueissa. Media on roolinsa mukaisesti uutisoitunut poliitikkojen puheet, mutta se ei ole tyytynyt tähän. Se on myös aktiivisesti tuonut palstoilleen ja keskusteluohjelmiinsa maahanmuuttoa vastustavien pienryhmien aktivistit. Tämä on uusi piirre 2000-luvun alun journalismiin verrattuna.

Edellä viittasin perussuomalaisten nousuun ja talouslamaan maahanmuuttoa koskevan poliittisen keskustelun muutoksen selittäjänä. Kolmanneksi selittäjäksi voi nostaa median oman rakenteellisen kehityksen. Vielä 2000-luvun alussa verkon keskustelusivustot ja median journalistisesti toimitetut sisällöt olivat kaksi eri asiaa. Nyt internetistä on tullut myös journalismin keskeinen julkaisuareena, jonka rajapinta verkon muihin sisältöihin on hämärtyvässä; journalististen välineiden verkkokeskustelut ovat toki tarkemmin valvottuja kuin muut, mutta samat puheenvuorot kiertävät molemmissa. Lehdet ja mediarytysten verkkojulkaisut lainaavat ja viittaavat blogeihin ja sosiaalisen median sisältöihin, ja vastaavasti journalistien esittämät maahanmuuttoa koskevat argumentit poimitaan verkkokeskustelujen aineksiksi.

Keskustelua, "kritiikkiä" ja rasismia?

2000-luvun alun maahanmuuttokeskustelussa me tutkijat ehdotimme, että media voisi auttaa valtaväestön ja etnisten vähemmistöjen välisen vuorovaikutuksen ja ymmärryksen lisäämisessä, jos se organisoisi eri ryhmien edustajia dialogiin samoihin juttuihin. Arvelimme, että maahanmuuttajien ja muun väestön keskinäinen vuorovaikutus journalismissa saattaisi auttaa aidon dialogin kehittymistä valtaväestön ja vähemmistöryhmien välille myös median ulkopuolella.

Internetin ansiosta Suomeen oli syntynyt kahdenlaista julkisuutta suhteessa rasismiin: yhtäältä korrekti, suvaitsevaisuutta puolustava mutta samalla rasismista vaikeneva lehdistö ja televisio, toisaalta rasististen ryhmien ennakkoluuloja ja vihaa huokuvat nettisivut. Itse pohdin useissa kirjoituksissa ja toimittajien kanssa käydyissä keskusteluissa, mitä ongelmia aiheutuu siitä, että avoimen muukalaisvihamieliset mielipiteet eivät pääse valtajulkisuuteen ja dialogiin muiden näkemysten kanssa. Kysyin, onko vaientaminen paras tapa voittaa kansalaisten keskuudessa vielä laajalti vaikuttavia ennakkoluuloja ja vihamielisiä asenteita.

Nyt dialogia on saatu, kun poliitikot ovat aktivoituneet ja somalialaisia Afrikkaan lähettävät nettiaktivistit ovat päässeet valtamediaan näkemyksiään esittelemään. Yksi keskustelun perusta on ollut vuoden 2009 alkupuolella hiukan lisääntyneet turvapaikkahakemukset, mutta siltä osin mediakeskustelu on ollut kaikkea muuta kuin tasa-arvoista dialogia, sillä kohteena olevien turvapaikanhakijoiden ääni ei kuulu mediassa.

Sekä poliitikot että maahanmuuttoa vastustavat nettiaktivistit puhuvat "maahanmuuttokriittisyyden" nimissä, ja usein he myös irtisanoutuvat rasismista:

"Rasismi on kauhea asia silloin kun sitä todella näkee, silloin kun joku väittää syntyperällensä olevansa ylempi ja joku toinen taas alempi, pelkän syntyperän perusteella, geeniensä perusteella. Se on erittäin vakavaa, mutta mä en ainakaan tiedä yhtäkään perussuomalaista, joka olisi ikinä toiminut tällä tavalla."[2]

"Maahanmuuttokriittisyyden" ja rasismin suhde on vastuullisen journalismin avainkysymys. Journalismiin kuuluu olla kriittistä, eikä kaikkia Suomen maahanmuuttopolitiikkaa arvostelevia pidä leimata rasisteiksi. Mutta pelkkä "kriittisyyteen" liitetty retorinen irtisanoutuminen rasismista ei vielä merkitse, etteikö rasistinen ilmapiiri "kritiikin" tuloksena vahvistuisi. Jos journalismi myötäilee poliittisten toimijoiden äänenpainojen muutosta, se on omalta osaltaan vahvistamassa yhteiskunnan rasistisia pohjavirtoja ja luomassa kasvualustaa monessa Euroopan maassa nähdyille maahanmuuttovastaisille populistisille liikkeille.

Viitteet

1. Sampo Terho, TV2 Ajankohtainen kakkonen 23.6.2009
2. Sampo Terho, TV2 Ajankohtainen kakkonen 23.6.2009

III

SUOMALAISUUS, MAAHANMUUTTAJUUS JA RASISMI

Mikko Lehtonen

Olen suomalainen (lo sono finlandese)

Paikallaan pysyminen ei ole koskaan kuulunut ihmislajin perinnöllisiin ominaisuuksiin, kuten Hans Magnus Enzensberger on huomauttanut. Nykyaika on tuottanut ennennäkemättömät muurit kansallisvaltioiden välille, mutta myös sellaiset liikkumisvälineet, joilla siirtyä kohtalaisen vauhdikkaasti paikasta toiseen. Kansainvälisen muuttoliikkeen viime vuosikymmenien vilkastuminen ei ole ollut läheskään yhtä nopeaa kuin samanaikainen globaali väestönkasvu. Suomeen suuntautuva muuttoliike on kasvanut nopeasti 1990-luvun alun jälkeen, mutta moni seikka viittaa siihen, että tämänastinen kasvu on ollut vasta alkua.

Ei tarvitse olla kummoinenkaan oraakkeli ounastellakseen, että varsinainen suurten muuttojen aika on vasta tulossa. Keskustelu maahanmuutosta on vasta alkumetreillään. Niin muuttoa vastustavat kuin sitä kannattavatkin ovat kiistelyssään keskittyneet maahanmuuttajiin. "Suomalaisuus" on keskustelussa nähty annetuksi, luonnolliseksi ja historiattomaksi olioksi. Keskustelu onkin tuomittu kiertämään tukevasti kehää niin kauan kuin osapuolet pitävät "meitä" sinä luonnollisena mittapuuna, jolla uusia tulokkaita arvioidaan.

Oma tila ja toisen arvo

Toisenlaisiakin äänenpainoja on esiintynyt, esimerkiksi teoksissa *Suomi toisin sanoen* ja *Suomalainen vieraskirja*, mutta valtajulkisuuteen nämä äänet ovat kantautuneet vain harvoin - puhumattakaan siitä, että niistä olisi tullut aikamme "tervettä järkeä". Ja kuitenkin nimenomaan suomalaisuutta koskevat käsitykset ovat keskeisessä asemassa siinä, miten maahanmuuttoon suhtaudutaan. "Arvaa oma tilasi - anna arvo toisellekin", sanotaan sananlaskussa. Arvaamisella ei siinä tarkoiteta sattumalta oikein osuvaa päättelyä, vaan arvioimista eli itsensä tarkastelua. Toiseuden kohtaamisessa pääosassa eivät ole vain kohdattavat toiset, vaan myös toiseuden kohtaavat "ensimmäiset". Vierasta koskeva viisaus alkaa itseä koskevasta viisaudesta. Siksi toiselle voi antaa arvoa vain se, joka "arvaa oman tilansa" eli näkee oman erityisyytensä ja toisen arvioimisessa käyttämänsä kriteerit.

Teoksessaan *Puhtaus ja vaara* antropologi Mary Douglas huomauttaa, että lika on väärässä paikassa olevaa ainetta. Hiekka ei ole likaa, kun se on pihatiellä. Likaa hiekasta tulee vasta sisälle joutuessaan. Samaan tapaan maahanmuuttajista tulee muukalaisia vasta heidän kohdatessaan ne kansalliset luokittelujärjestelmät, jotka ilmoittavat heidän olevan väärässä paikassa. Niinpä muukalaisuuden salaisuutta ei tule etsiä maahanmuuttajista, vaan niistä kotoisista luokitteluista, jotka erottelevat tänne tulijat vuohiin ja lampaisiin

"En ole rasisti, mutta..."

Esimerkki tällaisesta luokittelusta on Jussi Halla-ahon Scripta-blogista, jossa bloggari kertoo: "Jos sinä, arvoisa lukija, epäilet, että olen ulkomaalaisvastainen, rasisti tai jotain muuta, tutki kirjoituksiani. Etsi niistä näyttöä." [1]

Tehtävä ei ole erityisen haasteellinen. Samaisessa blogissa lukija voi näet törmätä tekstiin paradoksista, johon "länsimainen sivistys" tulee Halla-ahon mukaan "matemaattisella varmuudella

kaatumaan". Kas näin:

"Koska kaikki kulttuurit ovat samanarvoisia, meillä ei mielestämme ole oikeutta assimiloida maahanmuuttajia pakkosyöttämällä heille omia arvojamme (joihin kuuluvat vaikkapa näkemyksemme naisen asemasta tai yksilön fyysisestä koskemattomuudesta). Hitaasti mutta väistämättä ne, joita (ilman ylimielisyyttä ja omantunnontuskia) kutsun barbaareiksi, muuttuvat pienestä ja eksoottisesta joukosta ensin merkittäväksi vähemmistöksi ja sen jälkeen enemmistöksi. Silloin me emme enää määrittele 'hyvää' yhteiskuntaa. Silloin sen tekevät ne, jotka ovat käyttäneet arvojamme hyväkseen uskomatta itse niihin hetkeäkään. Silloin alkaa pimeys." [2]

Oman tekstinsä valossa Halla-aho on yksiselitteisesti ulkomaalaisvastainen ja rasistinen. Halla-ahon rasismi toimii siten, että hän luokittelee ihmiset kahteen ryhmään, "meihin" ja "muihin". "Me" on hänelle vertailun lähtökohta, annettu normi. Se tarjoaa ne perusteet, joiden avulla maailma asetetaan järjestykseen ja joiden vaiheille kasautuu voimakkaita myönteisiä ja kielteisiä tunteita. "Me" samastumme "hyvään yhteiskuntaan" (sukupuolten tasa-arvo, yksilön fyysinen koskemattomuus), "muut" ("barbaarit") taas "pimeyteen".

Halla-aho ei olekaan kiinnostava itsessään. Hänellä ei ole mitään sellaista sanottavaa, mitä ei olisi kuultu rasististen ja ulkomaalaisvastaisten ihmisten suusta tuhansia ja taas tuhansia kertoja. Kiinnostavaa on, että tämäkin rasisti haluaa kivenkovaan kieltää rasisminsa eikä tahdo suin surminkaan ottaa omia luokittelukriteereitään arvioitaviksi.

Halla-aho ei ole kieltonsa kanssa yksin. Nykyisen rasismin ehkä silmiinpistävimpiä piirteitä on sen itsepintainen taipumus esiintyä tuttuakin tutummassa muodossa: "Minulla ei ole mitään maahanmuuttajia/somaleita/venäläisiä/keitä vain itseeni nähden erilaisia vastaan, mutta..."

Oman rasistisuutensa kieltäminen on tietysti seurausta siitä, että nyky-yhteiskunnassa erilaisuuteen torjuvasti suhtautuvia pidetään kehittymättöminä. 1930-luvun Suomessa Halla-ahon ei olisi tarvinnut puolustella rasismiaan tai yrittää selitellä sitä olemattomiin. Silloin rasistilla oli lupa vihata pystypäin niitä, joita pelkäsi.

Nykyään rasistin leiman välttely tapahtuu kieltämällä ("En sanonut/tehnyt mitään sen tapaistakaan"), väittämällä tekoa vahingoksi ("En sanonut niin tahallani") tai ("Tein sen epähuomiossa"), kiistämällä rasistiset aiheet ("En tarkoittanut sitä!" tai "Sanojani on vääristelty!") tai rasistiset päämäärät ("Tarkoitukseni ei ollut esittää rasistisia näkemyksiä!"). Rasistisen kielen tutkijat näkevät yhdeksi kieltämisen muodoksi myös tarkoituksellisen lieventelyn: äänenpainojen miedontamisen, vähättelyn ja kiertoilmausten käytön ("En uhkaillut häntä, annoin vain hänelle ystävällisen neuvon!" tai "Tarkoitus ei ollut loukata, vaan esittää rehellinen mielipiteeni!").

Kiintoisinta rasismin kieltämisessä saattaa kuitenkin olla, että se ei koske vain vakaumuksellisia rasisteja. On hyviä perusteita ounastella, että koko yhteiskunta välttelee tilintekoa rasismin kanssa. Rasisteina tavataan pitää joitakuita toisia – ei meitä. Rasisteja kyllä tavataan, mutta he sijaitsevat joko jossain muualla ("lähiöissä", "maaseudulla", "muissa maissa") tai sitten menneisyydessä. Tästä näkökulmasta rasistiset teot ovat aina poikkeuksia, joihin ovat syypäitä poikkeusyksilöt. "Me" emme rasisteja ole. Ehkä Halla-ahon kaltaiset "ajattelijat" sikiävät juuri tässä maaperässä, jossa liian usein suljemme silmämme institutionaaliselta tai muulta järjestelmälliseltä arjen rasismilta.

Kotoutukaa!

Muukalaiskammoisiksi (ksenofobisiksi) kutsutaan niitä, joiden mukaan venäläiset tai somalit ovat Suomeen tullessaan väärässä paikassa. Virallinen vaihtoehto kammolle näyttää olevan vieraisiin kohdistuva ihannointi (ksenofilia). Vieraanpelkoisten näkökulmasta emme voi ymmärtää itseemme nähden erilaisia ihmisiä. Vieraiden ihannoijat taas ajattelevat, että vanha kunnon kansanvalistus

auttaa kyllä ketä tahansa ymmärtämään mitä tahansa.

Vieraiden ihannointi vaikuttaa sellaisen sivistyneistön asenteelta, jonka elämää maahanmuutto rikastaa. On helppoa saarnata suvaitsevaisuutta, jos kohtaa maahanmuuttajia pääasiassa mediassa tai hankkiessaan pikanteja mausteita etnisistä kaupoista.

Harva vieraiden ihannoijakaan tulee miettineeksi sitä, *mihin* maahanmuuttajien oikein tulisi kotoutua. Virallisen maahanmuuttopolitiikan taikasanat "kotouttaminen" ja "kotoutuminen", kehitti 1990-luvulla muuan kotimaisten kielten tutkimuslaitoksen tutkija sosiaali- ja terveysministeriön tilauksesta. Termit ovat vastineita sanalle "integraatio". Se taas juontuu latinan adjektiivista "integer", joka tarkoittaa kokonaista ja koskemattomaa. Maahanmuuttajien integrointi eli kotouttaminen on tämän valossa suomalaisuuden tekemistä jälleen kokonaiseksi ja puhtaaksi.

Ongelmana tällaisessa suomalaisuuden suojelussa on, että puhdasta suomalaisuutta ei ole koskaan ollut olemassakaan. "Suomalaisuutena" tuntemamme on syntynyt sitä kautta, että "suomalaiset" ovat ottaneet vastaan ja käyttöön milloin kristinuskon, milloin teollistumisen, milloin taas tietoyhteiskunnan.

Suomi ei ole väestöltään tai elinkeinoiltaan koskaan ollut kotikutoinen pussinperä. Tämä on rajamaa, jossa itäiset ja läntiset sekä eteläiset ja pohjoiset ainekset ovat sekoittuneet toisiinsa. Siirtomaita valloittaneet eurooppalaiset purjehtivat laivoilla, jotka oli kyllästetty täkäläisellä tervalla.

Suomi ei olekaan säiliö, vaan suhteiden kimppu, joka on rakentunut ja rakentuu sille, mitä on täällä, myös ennen muuta suhteista muualle, kuten Olli Löytyn ja Petri Ruuskan kanssa kirjoittamassamme teoksessa *Suomi toisin sanoen*. Lamakin kouraisee täällä keskimääräistä kovemmin juuri maan suuren kansainvälisen riippuvuuden takia. Jos tavaroiden kysyntä ei muualla kasva, eivät suomalaisyritykset voi viedä maasta tavaraa.

Alusta lähtien monikulttuurinen Suomi

Suomen rajamaaluonne on kuitenkin unohdettu, kiitos suomalaisen sivistyneistön ponnistusten. 1800-luvun fennomaanit ja heidän seuraajansa saivat valistuksellaan kansan omaksumaan ajatuksen, jonka mukaan on olemassa aito kotikutoinen "suomalaisuus". Kun Suomen ja muun maailman välille rakennettiin aitoja, hämärtyivät myös maan sisäiset alueelliset ja ammatilliset erot samoin kuin sukupuoleen, sukupolviin, uskontoon ja etnisyyteen liittyvät erot.

Monikulttuurisuus on Suomessa yhtä kaikki pysyäkseen. Suomen lipun värit ovat idästä, tsaarin purjehduslipusta, risti taas lännestä. Suomen leijona karjui ensi kerran Ruotsia keskiajalla hallinneen Folkunga-suvun vaakunassa. Kristinuskon Suomeen toi englantilaissyntyinen piispa Henrik. Maamme-laulun sävelsi "suomalaisen musiikin isä" Fredrik Pacius, joka syntyi Friedrichinä Hampurissa.

Suomalainen kulttuuri on aina ollut kosmopoliittisten aineiden sekoitus. Ulkomaalaista alkuperää olevat luterilaisuus, kahvi ja tango ovat kaikki suomalaisuuden kestolementtejä. Kari Tapion tunnetuksi tekemän karaokekansallislaulumme Olen suomalainen sävelsi Salvatore Cutugno nimellä L'Italiano. Suomalaisuus on kuin sika. Se syö kaiken kanadalaisperäisestä jääkiekosta brittien heavy metal- tyyliin, jolla Lordi ratsasti euroviisuvoittoonsa.

Suuri maahanmuuttokeskustelun paradoksi on, että osapuolet näyttävät unohtaneen suomalaisuuden itsensä olevan tuontitavaraa. Kansallisuusaatetta ei keksitty Suomessa. Suomalainen "me" on muodostunut jo tässä perustavassa mielessä kanssakäymisessä "muiden" kanssa.

Kansallisuusaatteen, kahvin tai heavy metalin kotouttaminen ei ole voinut saastuttaa suomalaisuutta, joka on ollut epäpuhdasta aikojen aamusta. Ajatus suomalaisuudesta on säilynyt hengissä nimenomaan muuttumisensa kautta, kun kansalliseen identiteettiin on ympätty yhä uusia aineksia. Kanadalaisesta jääkiekosta on tullut suomalaisten kansallispelejä ja kansallisruokamme on jo hyvän aikaa ollut pizza.

On korkea aika päästää irti fennomaanien uskosta tahrauttamaan kansallisuuteen. Aitoja emme ole, puhtaita meistä ei tule, olkaamme siis suomalaisia!

Viitteet

1. <http://www.halla-aho.com/scripta/2009> (haettu 1.3.2009).
2. Mt.

Laura Huttunen

Mikä ihmeen maahanmuuttaja?

Suomalaisessa keskustelussa kummittelee hahmo, jonka kaikki tuntuvat tuntevan, mutta jolle kukaan ei osaa antaa täsmällisiä määreitä. Tämä kaikkien tuntema hahmo on "maahanmuuttaja", asianharrastajien slangissa "mamu". Niin maahanmuuttokriittiset kirjoittelijat kuin asian kanssa työksensä askartelevat virkamiehetkin tuntevat tämän hahmon ja puhuvat siitä sujuvasti: maahanmuuttajat sitä ja maahanmuuttajat tätä. Maahanmuuttajat työllistyvät huomattavasti huonommin kuin muu väestö, maahanmuuttajilla on kaikenlaisia ongelmia, maahanmuuttajat tarvitsevat kaikenlaisia hallinnollisia toimia, joilla heidät voidaan hallinnoida osaksi suomalaista yhteiskuntaa. Joissakin tämä kaikkien tuntema maahanmuuttaja herättää "kriittisiä" kannanottoja, tai suoranaista aggressiota, toisissa taas tarpeen ratkaista ongelmia ja kehittää hallinnollisia toimia.

Tämä hahmo peittää alleen maasta toiseen, syystä tai toisesta, liikkuvien ihmisten valtavan kirjon. Ikään kuin kyseessä olisi oma ihmislajinsa, jonka me kaikki tunnemme ja tunnistamme ja tiedämme heti kättelyssä. Jo tilastojen lukeminen kuitenkin kertoo, että Suomeen muualta muuttaneet ihmiset ruumiillistavat valtavaa kirjoa kansallisuuksia, maahantulosityitä, ammatteja, koulutustaustoja, äidinkieliä ja perhesuhteita. Persoonallisuuksien, elämäkokemusten ja elämäntilanteiden kirjoa tilastot eivät tietystikään pysty näyttämään, eikä maahanmuuttajia käsittelevä tutkimuskirjallisuuskään usein tavoita niitä.

Ainoa asia, joka tätä maahanmuuttajan hahmoa edes jollakin tavoin monipuolistaa julkisessa keskustelussa, on jako "pakolaisiin" ja "työperäiseen maahanmuuttoon". Keskustelun katveeseen jää kokonaan suuri joukko maahanmuuttajia: ne ihmiset, jotka tulevat Suomeen siksi, että avioituvat Suomen kansalaisen kanssa. Joillekin "työperäinen maahanmuutto" tuntuu tarjoavan ratkaisun ongelmaan. "Työperäiset maahanmuuttajat", siis vain ja ainoastaan työn vuoksi Suomeen muuttavat ihmiset, ikään kuin sopeutuisivat ongelmitta, sujahtaisivat osaksi suomalaista yhteiskuntaa ja ennen kaikkea suomalaista työelämää, alkaisivat paistaa töitä, hoitaa vanhuksia ja sairaita, tehdä innovaatioita ja tuottaa bruttokansantuotetta - kuitenkin näkymättä ja kuulumatta, hajuttomina ja maattomina, ruumiittomana työvoimana.

Samaan aikaan julkisuudessa esitetään usein näkemyksiä, jonka mukaan pakolaisten tuloa pitäisi rajoittaa. Ainakaan maahan ei missään nimessä pidä päästää "väärää pakolaisia" - siis niitä jotka eivät joidenkin mielestä oikeasti ole turvan tarpeessa, vaan tulevat tänne parantaakseen elintasoaan. Siis tulevat tänne tehdä töitä ja ansaitakseen rahaa. Siis mitä? Eikö tämä ala kuulostaa työperäiseltä maahanmuutolta?

Toki on myös ilmeisesti henkensä kaupalla pakoontuuta ihmisiä. Ajoittain julkisessa keskustelussa esiin nousee ajatus, että pakolaisina maahan tulleiden ihmisten pitäisi palata lähtömaihinsa niin pian kuin olot siellä rauhoittuvat. Ajatus on monella tavalla ongelmallinen, enkä yritäkään tässä purkaa kaikkia sen ulottuvuuksia.[1] Mutta, jos haluamme rakentaa ja ylläpitää demokraattista yhteiskuntaa, muualta tänne tuleville ihmisille täytyy tarjota mahdollisuus integroitua suomalaisen yhteiskunnan tasaveroiksi jäseniksi. Jos haluamme heidän sitoutuvan suomalaisen yhteiskunnan rakentamiseen, emme voi pitää heitä vuosia jatkuvassa epävarmuudessa sen suhteen, voivatko he jäädä tähän maahan. Jokainen empatiakykyinen ihminen ymmärtää, että esimerkiksi kymmenen vuotta tässä maassa eläneellä, aikanaan pakolaisena tulleella ihmisellä on jo uusi elämä täällä, uusia ihmissuhteita ja uusia sitoumuksia.

Tietysti on myös pakolaisia, jotka haluavat, ja voivat, palata lähtömaihinsa. Ja tietysti heillä täytyy olla lupa tehdä näin. Parhaimmillaan maanpaosta palaavat pakolaiset pääsevät takaisin sinne, missä tuntevat olevansa kotonaan, ja samalla he pääsevät mukaan lähtömaidensa yhteiskuntien

jälleenrakennukseen. Jos oikein hyvin käy, nämä lähtömaihinsa palaavat pakolaiset ehkä säilyttävät myös suhteita Suomeen, ja nämä tällaiset suhteet voivat tuottaa monenlaista iloa ja hyötyä tässä globaalien suhteiden maailmassa.

Aina tilanne ei kuitenkaan ole näin yksinkertainen. Ulkopuolisten, ja vain tv:n kautta tilanteita seuraavan yleisön, on usein mahdotonta tietää, mitä paluu kullekin yksittäiselle ihmiselle tarkoittaisi. Usein pakolaisina kotimaistaan lähteneet ihmiset joutuvat itsekkin tutustumaan uudestaan mullistuksia läpikäyneeseen lähtömaahansa ja elämän mahdollisuuksiin siellä. Tämän vuoksi paluu, usein vuosien pakolaisuuden jälkeen, ei tarkoita yksinkertaista matkalaukkujen pakkaamista ja paluuta entiseen elämään. Todellisuudessa ihmiset elävät usein vuosia kahden paikan välillä yrittäen rakentaa hyvän elämän mahdollisuuksia.

Pakolaiskeskustelu ja työperäistä maahanmuuttoa koskeva keskustelu elävät kummallisella tavalla omaa elämäänsä eivätkä kohtaa toisiaan. Monet alun perin pakolaisina Suomeen tulleet ihmiset ovat sopeutuneet hyvin, oppineet suomen kielen ja asettuneet elämään osana suomalaista arkea. Onko mitään järkeä pyrkiä lähettämään näitä ihmisiä lähtömaihinsa ja samaan aikaan värvätä "työperäisiä maahanmuuttajia" maailmalta tähän varsin ei-houkuttelevaan kylmään ja usein vihamieliseen maahan, jossa verot ovat korkeat, talvet loputtoman pimeitä ja asenteet tunnetusti kovia ja "maahanmuuttokriittisiä"?

Ketä nämä maahanmuuttajat sitten oikein ovat? Suomeksikin on viime vuosina ilmestynyt useita kaunokirjallisia teoksia, sekä suomeksi käännettyjä että alun perinkin suomeksi kirjoitettuja, joissa maahanmuuttajataustaiset kirjailijat kertovat kaunokirjallisin keinoin vähemmistöyhteisöjen ja maasta toiseen liikkuvien ihmisten elämästä.[2] Nämä teokset kertovat ainakin sen, että näissä yhteisöissä ihmiset kohtaavat samanlaisia perustavanlaatuisia ihmisenä olemisen kysymyksiä kuin kuka tahansa muukin - ei ole olemassa omaa "maahanmuuttajien" ihmislajiaan, vaan globalisoituvassa maailmassa syystä tai toisesta liikkuvia ihmisiä. Ihmiset aina ja kaikkialla joutuvat ratkaisemaan sellaisia kysymyksiä kuin mitä on hyvä elämä, miten rakentaisin mahdollisimman hyvää elämää itselleni ja läheisilleni, mikä on oikein ja väärin, mikä on kohtuullista ja mikä kohtuutonta, mitä haluan elämässäni saavuttaa, mitä minun on mahdollista saavuttaa, mistä olen valmis luopumaan ja mihin voin sitoutua.

Se, mikä maahanmuuttajia erottaa keskivertosuomalaisesta, ovat ne olosuhteet joissa näitä kysymyksiä joutuu ratkomaan. Etenkin jos maahanmuuttaja tulee muualta kuin läntisestä Euroopasta tai Pohjois-Amerikasta, hän joutuu usein ratkaisemaan elämän perustavanlaatuisia kysymyksiä tilanteessa, jossa puuttuvat kaikki ne itsestäänselvyydet joiden varassa suomalainen elämänsä rakentaa. Todellinen köyhyys, julkisten tukiverkostojen puuttuminen ja väkivaltaiset poliittiset mullistukset luovat elämän ratkaisuille sellaiset puitteet, että monissa ratkaisuisissa on konkreettisesti kyse elämästä tai kuolemasta, omasta ja läheisten. Näissäkin tilanteissa ihmiset toimivat toisistaan poikkeavilla tavoilla, elämäkokemuksensa, elämäntilanteensa ja luonteensa ohjaamina.

Niin kuin maahanmuuttajat, myös me suomalaiset olemme kukin omanlaisiamme ihmisiä, elämäkokemustemme, tietojemme, luonteemme ja temperamenttimme ohjaamia. Kuten kaikilla ihmisillä, myös meillä on mahdollisuus pysähtyä pohtimaan, harkita uudelleen, ja toimia toisin, suhteissamme niihin ihmisiin joiden kanssa jaamme arkemme.

Viitteet

1. Olen tarkastellut pakolaisten paluumuuton monia puolia julkaisuissani ks. kirjallisuuslista.
2. Esim. Maarit Halmesarka, Mikko Rimminen & Olli Löytty (toim.): Mikä ihmeen uussuomalainen? Teos 2009; Marjaneh Bakhtiari: Mistään kotoisin, Otava 2007; Monica Ali: Brick Lane, Otava 2005; Jhumpa Lahiri: Kaima, Otava 2005; Jonas Hassen Khemiri: Ajatussulultaani,

Johnny Kniga 2004; Hanif Kureishi: Esikaupunkien Buddha, WSOY 1991 ja Musta Albumi WSOY 1995; Umayya Abu-Hanna: Sinut, WSOY 2007. Tämän jutun otsikko on ensiksi mainitun kokoelman nimen inspiroima.

IV

KUULUUKO MAAHANMUUTON ASIANTUNTIJOIDEN ÄÄNI?

Husein Muhammed

Alaikäiset turvapaikanhakijat mediakeskustelussa

Olen tarkastellut viime vuoden maahanmuuttokeskustelua pakolaisjuristin näkökulmasta. Keskustelulle on tyypillistä, että turvapaikanhakijoista esitetään monenlaisia väitteitä, mutta heitä itseään kuullaan harvoin. Alaikäisiä turvapaikanhakijoita, eli lapsia, jotka ovat syystä tai toisesta joutuneet pakenemaan, voisi ajatella erityisen haavoittuvana ryhmänä. Analysoin yhtä Helsingin Sanomissa julkaistua uutista ja siinä esiintyneitä olettamuksia alaikäisistä turvapaikanhakijoista.[1] Yhden artikkelin väitteiden eritteleminen näyttää sen, miten paljon julkilausumattomia olettamuksia puheen taustalla on. Kyseinen artikkeli käsitteli alaikäisten turvapaikanhakijoiden ikää - ennen kaikkea kysymystä siitä, ovatko turvapaikanhakijat "todella" alaikäisiä. Jo uutisen otsikko "Jopa kolmannes alaikäisistä turvapaikanhakijoista valehdellut ikänsä" muodosti kuvaa valehtelevista nuorista.

On tärkeää tarkastella lähemmin, miten erilaiset väitteet alaikäisistä turvapaikanhakijoista ovat muodostuneet ja mihin ne perustuvat. Kyseessä olevassa Helsingin Sanomien uutisessa sanotaan: "Jopa kolmannes vuodenvaihteessa perustettuihin alaikäisten vastaanottokeskuksiin tulleista turvapaikanhakijoista on osoittautumassa täysi-ikäisiksi. Osa ikänsä valehdelleista kärkehti lääketieteellisen iänmäärityksen perusteella, osan henkilötiedot ovat löytyneet muista EU-maista, ja osa on tunnustanut ikänsä itse." Uutinen on kirjoitettu ikään kuin kyse olisi kaikkien vastaanottokeskusten tilanteisiin perustuvista tiedoista. Artikkelista saa kuitenkin sellaisen kuvan, että siinä esiintyvät tiedot perustuivat yhden poliisin käsityksiin. Näyttäisi siltä, että asiantuntijaksi alaikäisiä turvapaikanhakijoita koskevissa kysymyksissä pääsee kevyin perustein ja keskustelussa on mahdollista esittää väitteitä ilman, että ne olisivat luotettavista lähteistä vahvistettuja. Toimittajat voivat tarkistaa tietoja esimerkiksi vastaanottokeskusten työntekijöiltä, Maahanmuuttoviraston käsittelijöiltä, Helsingin hallinto-oikeuden tuomareilta, iänmääritystä tekeviltä lääkäreiltä, turvapaikanhakijoiden lakimiehiltä, puolueettomilta tutkijoilta tai vaikka Suomen ulkomaalaispoliisin johdolta. Usein asiantuntijoiksi nimettyjen henkilöiden tieto kuitenkin hyväksytään sellaisenaan.

Jotkut väitteet taas voivat sinänsä pitää paikkansa, mutta niille on ymmärrettäviä tai inhimillisiä syitä. Näitä syitä käsitellään mediassa ani harvoin. Käyn seuraavaksi läpi osan Helsingin Sanomien artikkelin väitteistä - ja niistä erityisesti sellaisia, jotka toistuvat laajemminkin mediakeskustelussa.

1) *"Tieto Suomen sosiaaliturvasta houkuttaa turvapaikanhakijoita Etelä-Euroopasta."*

Etelä-Eurooppaan jää kymmeniä kertoja enemmän turvapaikanhakijoita kuin heitä tulee Suomeen. Monissa EU-maissa (esimerkiksi Kreikassa) alaikäiset elävät taivasalla eivätkä välttämättä pääse turvapaikkatutkintaan ollenkaan. Pakolaislapset pyörivät eteläisen Euroopan maissa kaduilla ihmis- ja huumekauppiain keskellä. Kun jutusta jätetään taustoitus pois eikä kerrota ollenkaan niistä syistä, miksi hakijat lähtevät eteläisen Euroopan maista Suomeen, koko ilmiöstä saa väärän kuvan.

2) *"Osa ikänsä valehdelleista kärkehti lääketieteellisen iänmäärityksen perusteella."*

Läketieteellinen iänmäärityksen tulos ei voi olla tarkka, vaan henkilön ikä voidaan arvioida parhaimmillaankin noin +/-2 vuoden tarkkuudella. Siten on mahdollista saada 17-vuotiaalle 19

vuoden ikä tai toisin päin. Tiedän vuosikausia turvapaikanhakijoiden lakimiehenä ja tulkkina toimineena, että itseään alaikäisiksi väittäviä selvästi täysi-ikäisiä on hyvin vähän.

3) *"Suomessa oleskeleva turvapaikanhakija saa toimeentulotukea liki kymmenkertaisesti esimerkiksi Saksaan verrattuna."*

Joissakin maissa turvapaikanhakijoille on järjestetty ruokailu. Suomessa hakijat joutuvat pärjäämään saamallaan minimitoimeentulolla ruoka- ja muista tarvikkeistoksista. Suomessa joissakin vastaanottokeskuksissa kokeiltiin rahan maksamisen sijaan valmiin ruoan tarjoamista, mutta järjestely todettiin huomattavasti kalliimmaksi. Lisäksi jokainen voi miettiä, kuinka hyvin pärjäisi noin kymmenellä eurolla päivässä.

4) *"Suomesta saa diskorahaa."*

Jokainen tietää, että tämä on huono vitsi. Kukaan asiaa hieman pidemmälle ajatteleva tuskin tosissaan uskoo, että ihminen jättäisi kotinsa ja perheensä vain saadakseen diskorahaa toisessa maassa. Kuitenkin tällaisiakin väitteitä esiintyy julkisessa keskustelussa. Jostain käsittämättömästä syystä turvapaikanhakijanuoret eivät monen mielestä saa olla kiinnostuneita kaupungilla hengaamisesta, diskosta, tietokonepeleistä, vastakkaisen sukupuolen edustajista tai muista nuorten harrastuksista.

5) *"Täältä saa rahaa lähetettäväksi kotimaahan."*

Turvapaikanhakijat joutuvat matkastaan keskimäärin 5 000-15 000 euroa. Kun ottaa huomioon, että kyse on ihmisistä, jotka pakenevat maista, joiden bruttokansantuote on paljon alhaisempi kuin Suomen, kyseessä voi olla omakotitalon hinta. Ani harvalle turvapaikanhakijalle kotimaastaan lähdön syynä on raha. Monet toki avustavat pienistä tuloistaan perhettä kotimaassa. Jos on valmis tinkimään omasta elintasostaan auttaakseen perheensä jäseniä, onko se huono asia? Joka tapauksessa kestää vuosia ennen kuin suurin osa turvapaikanhakijoista saa säästettyä moista summaa edes kattamaan taloudellista menetystä.

Ilmiötä ei voi ymmärtää tuntematta olosuhteita

Keskustelussa on viimeaikoina ohitettu ne olosuhteet, joista suurimmat turvapaikanhakijoiden, ja etenkin alaikäisten turvapaikanhakijoiden, ryhmät tulevat. He tulevat ennen kaikkea Irakista, Somaliasta ja Afganistanista. Kaikissa näissä maissa on tai on ollut viime vuosina täysin kaotettiin yhteiskunnallinen tilanne, ja niissä vallitsee kansainväliseen suojeluun oikeuttava sotatila.

Alaikäisillä on usein myös muita perusteita pakenemiseen kuin kotimaassa vallitseva aseellinen selkkäus. Alaikäiset eivät yleensä ole olleet itse sellaisessa poliittisessa toiminnassa mukana, josta aiheutuisi vaikeuksia kotimaan viranomaisien kanssa. Heidän turvallisuutensa saattaa kuitenkin olla vaarassa esimerkiksi menehtyneiden tai paenneiden perheenjäsenten aiemman oppositiotoiminnan vuoksi. Aseellisissa selkkauksissa lapset ovat myös suuressa vaarassa joutua värvätyiksi lapsisotilaiksi. Heitä on yritetty värvätä terroristeiksi etenkin Irakissa ja joitain lapsia on myös pakotettu tekemään itsemurhaiskuja.[2]

Moni alaikäinen turvapaikanhakija kuuluu kotimaassaan etniseen tai uskonnolliseen vähemmistöön. Vähemmistöt joutuvat usein vastoin tahtoaan valitsemaan puolensa sodassa. Valitessaan yhden puolen, saa vastaansa toisen osapuolen. Mutta edes se osapuoli, jonka puoleen vähemmistön edustajat ovat turvautuneet, ei välttämättä suojele vähemmistöjä.

Alaikäiset turvapaikanhakijat ovat lapsia, jotka ovat joutuneet eroon perheistään ja kamppailevat uudessa ympäristössä kielitaidottomina monien haasteiden kanssa. Varsinkin konfliktitilanteissa nuoria vaivaa myös yleinen näköalattomuus. Heillä on vaikeuksia koulutustua, ja koulutauduttuaan työllistyä. Moni nuori on myös turhautunut lähtömaiden yhteiskunnassa vallitsevista vanhoillisista perinteistä. Osalla on myös jossain määrin epärealistinen käsitys

paremmasta elämästä ja Euroopan vapaasta ilmapiiristä.

On tärkeää keskustella myös turvapaikkamenettelyyn liittyvistä ongelmallisista asioista, kuten turvapaikkajärjestelmän mahdollisista väärinkäytöksistä. Vallitsevan keskustelun ongelma on kuitenkin yhteiskunnallisen tilanteen ja muun taustoituksen puute, jonka johdosta pakolaisuudesta ja turvapaikanhausta muodostuu helposti vääristynyt kuva.

Viitteet

1. Analysoitu uutinen: Helsingin Sanomat 5.5.2009, "Jopa kolmannes alaikäisistä turvapaikanhakijoista valehdellut ikänsä", kirjoittanut Perttu Kauppinen.
2. <http://childsoldierrelief.org/2008/08/12/gangs-and-terror-groups-recruiting-children-in-iraq-human-rights-ministry-conducts-survey-of-youth-in-prisons/> (haettu 1.9.2009)

Ikääntyvät isovanhemmat ja perheen yhdistäminen Suomessa

Julkisuudessa käytiin kesällä 2009 runsaasti keskustelua Suomessa asuvan perheen isovanhemmille ja muille niin sanotuille ydinperheen ulkopuolisille perheenjäsenille myönnettävistä oleskeluluvista. Keskustelun laukaisi iäkkään egyptiläisen isoäidin, Eveline Fadayelin, saama maastakarkotuspäätös, jota moni keskusteluun osallistuneista piti kohtuuttomana. Vastaavanlaista keskustelua oli käyty jo aiemmin, esimerkiksi kesällä 2008 tyttärensä luona asuneen, vakavasti sairaan venäläisen ihmisoikeusaktivistin Maria Kirbasovan kohdalla. Nyt keskustelu kuitenkin laajeni ja siihen ottivat kantaa useat tahot, muun muassa msahanmuuttoviraston johtaja, maahanmuuttoministeri, luterilainen ja ortodoksinen kirkko sekä useat tavalliset kansalaiset.

Ei ole hämmästyttävää, että perhe-elämään puuttuminen herättää vahvoja tunteita. Perhe-elämä koetaan yksilön identiteetin keskeiseksi osatekijäksi, ja yleinen oikeustaju vaatii puuttumiselle painavat perusteet. Keskustelussa esitetty viranomaisten oikeudellinen argumentaatio oli kuitenkin niukkaa ja tehtyjä päätöksiä puolustelemaa. Päätöstä kritisoivien tahojen kannanotoissa korostuivat yhtäältä lupakäytännön kohtuuttomuus ydinperheen ulkopuolisten perheenjäsenten kohdalla ja toisaalta perheenjäsenen määritelmän rajoittavuus.

Keskeisissä kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa perhe-elämää suojataan perustavana ihmisoikeutena. YK:n taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva yleissopimus määrittelee perheen yhteiskunnan perusluonteiseksi yhteisöksi, jolla on oikeus saada suurin mahdollinen tuki ja apu. Myös Euroopan ihmisoikeussopimus ja sen valvontaelin Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ovat antaneet oikeussuojaa perheen hajottamista vastaan.

Perhe-elämään puuttuminen on aina vakava toimenpide, oli puuttuminen sitten laillista tai laitonta. Kun perheen yhtenäisyyteen puututaan, asianosaisilla on oikeus asian vakavuuden vuoksi saada huolellisesti perusteltu päätös. Sama huolellisen perustelun vaatimus koskee julkista keskustelua - poliittista päätöksentekotahoa ja vastuullisia viranomaisia myöten. On hyvä, että mediassa kesällä 2009 käydyn keskustelun myötä aihetta on alettu pohtia perusteellisemmin.

Oikeudelliset ratkaisut perheen yhdistämisestä

Oleskelulupa- ja maastakarkotusratkaisut ovat oikeudellisesti erittäin vaativia päätöksiä. Koska ne koskettavat perustavalla tavalla asianosaisten oikeusasemaa ja ihmisoikeuksia, viranomaisilta vaaditaan kokonaisvaltaista harkintaa ja punnintaa - mutta myös kohtuullisuutta ja rohkeutta tehdä perus- ja ihmisoikeusmyönteisiä ratkaisuja.

Oikeudellisesti sovellettavaksi tulee ulkomaalaislain lisäksi perustuslaki, joka edellyttää päätöksen tukevan perusoikeuksien toteutumista. Perustuslaki takaa jokaiselle oikeuden nauttia yksityiselämää, johon myös perhe-elämä kuuluu. Perusoikeuksien lisäksi päätöksessä on asetettava etusijalle ihmisoikeudet, eli kahdesta vaihtoehdosta tulee valita se, joka parhaiten edistää ihmisoikeuksien toteutumista.

Perus- ja ihmisoikeusmyönteisen tulkinnan periaatetta on vakiintuneesti sovellettu muun muassa korkeimmassa hallinto-oikeudessa (KHO). Nyt keskustelua aiheuttaneen tapauksen ja muiden iäkkäitä vanhempia koskevien prosessien kohdalla on perusteltua kysyä, mikä on mennyt vikaan.

Suomen ulkomaalaislain mukaan muiden kuin ydinperheen ulkopuolisten perheenjäsenten oleskelulupa edellyttää täyttä riippuvuutta täällä asuvasta omaisesta. Linja on sinänsä kansainvälisten ihmisoikeussopimusten sekä Euroopan neuvoston perheenyhdistämisdirektiivin mukainen. Ongelma ei ole niinkään tämän lisävaatimuksen olemassa olo, vaan se, kuinka tiukasti

sitä tulkitaan. Korkeimman hallinto-oikeuden linja on vuodesta 2006 ollut todella tiukka. Maasta on poistettu jopa asiantuntijalääkärin mukaan aikuisesta lapsestaan täysin riippuvainen vanhus.

Sekä Euroopan ihmisoikeussopimus että perheenyhdistämisdirektivi sallivat rajoitetusti ydinperheen ulkopuolisen perheenjäsenen, esimerkiksi iäkkään vanhemman, oleskeluluvan myöntämisen perhesiteen nojalla. Riippuvuuselementti on näidenkin säännösten pohjana.

Suomessa korkein hallinto-oikeus on omassa oikeuskäytännössään tulkinnut täyttä riippuvuutta erittäin tiukasti. Tämä tulkinta ohjaa alempia viranomaisia, eikä Maahanmuuttoviraston kannanottojen perusteella ole oletettavissa, että viranomaiset omasta aloitteestaan poikkeaisivat jo omaksutusta tiukasta linjasta.

Miten jatkossa?

Olisikin suotavaa, että korkeimman hallinto-oikeuden tulkinta testattaisiin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa (EIT) valittamalla KHO:n kielteisestä oleskelulupapäätöksestä. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on omassa oikeuskäytännössään antanut oikeussuojaa ydinperheen ulkopuoliselle perheenjäsenelle. Esimerkiksi tapauksessa Nasri vastaan Ranska vuonna 1995 Euroopan ihmisoikeustuomioistuin katsoi, ettei kuuromykkä aikuinen kyennyt tulemaan toimeen ilman perhettään, jolla oli myös merkitystä sille, ettei hän enää syyllistyisi rikoksiin.

Valitustie ei kuitenkaan ole helppo, eivätkä mahdollisuudet saada tätä kautta helpotusta tiukkaan suomalaiseen oikeuskäytäntöön ole kovin suuret. Menettely on hidas tutkittavaksi ottamisenmenettelyineen ja kynnys sopimusrikkomuksen toteamiseen korkea. Toisaalta Suomessa esille tulleet tapaukset edustavat hyvinkin tilannetta, jossa voitaisiin tulkita perheenä elämisen oikeuden tulleen rikotuksi, kun otetaan huomioon iäkkään vanhemman riippuvuus Suomessa asuvasta perheenjäsenestään ja hänen oikeutensa elää yhdessä perheensä kanssa.

Suomella olisi mahdollisuus muuttaa kansallista lainsäädäntöään esimerkiksi siten, että riippuvuuden määritelmää väljennettäisiin. On toki myös mahdollista sisällyttää isovanhemmat osaksi ydinperhettä, mikä ei kuitenkaan liene poliittisesti realistista. Ihmisoikeuksien näkökulmasta olisi perusteltua siirtyä niin sanottuun kulttuurisensitiiviseen perhekäsitteeseen, joka huomioi asianosaisen oman kulttuuritaustan. Voidaan perustellusti kysyä, kokeeko ihminen, jonka omassa kulttuurissa isovanhemmat kuuluvat perheeseen, tullessa oikein kohdelluksi, kun hänen iäkäs vanhempansa karkotetaan maasta.

Euroopan neuvoston perheenyhdistämisdirektiivin mukaan perheen yhdistäminen auttaa luomaan sosiokulttuurista tasapainoa ja edistää siten kotoutumista. Kun suurin osa esimerkiksi pakolaisista tulee kulttuureista, joissa perhe on laajempi kuin suomalainen ydinperhe, iäkkäillä vanhemmilla on suuri merkitys kotoutumisen edistäjinä.

Perheenyhdistämistä koskevan keskustelun tueksi kaivattaisiin myös lisää empiiristä tutkimusta maahanmuuttajien perhekäsityksistä, perhedynamiikasta ja iäkkäiden vanhempien vaikutuksesta perheen hyvinvointiin. Tällainen tutkimustieto auttaisi pohtimaan miten lakia voisi muuttaa tasapainoisella tavalla.

Kansalaisjärjestöt ja turvapaikkakeskustelu

Kun maahanmuuttokeskustelua seuraa pakolaistyön arjen ja kansalaisjärjestöjen toiminnan näkökulmasta, keskustelu vaikuttaa hämmäntävältä sopolta, jossa sattumien koostumusta ei koskaan voi tietää ennakkoon. Termien myllerryksessä ja väittämien ristitulessa valistuneinkin keskustelija helposti lamaantuu. Vaikuttaa siltä, ettei keskustelua käydä niinkään maahanmuutosta, turvapaikanhakijoista tai maahanmuuttajista, vaan kyse on perimmältään arvoista ja arvostuksista.

Ihmisoikeudet ja niiden kunnioitus ovat ensimmäisiä asioita, jotka keskustelussa heitetään menemään. Niin kutsuttu maahanmuuttokriittinen keskustelu paljastaa välillä hätkähdyttävän kovat arvot. Tulilinjalla ovat usein kaikki erilaiset ihmiset, turvapaikanhakijoiden lisäksi myös maahanmuuttoon myönteisesti suhtautuvat tietoineen ja kokemuksineen. Eturivissä seisoskelevat "kukkahattutädit", joihin mekin kai kuulumme.

Kenestä puhutaan ja miksi?

Maahanmuuttokeskustelun tiimellyksessä näyttää usein hämärtyvän se, mistä ja keistä oikein puhutaan. Toimittajat eivät aina osaa käyttää oikeita termejä, eivätkä he tunne riittävästi esimerkiksi turvapaikanhakemiseen liittyviä faktoja. Sama ongelma on usein poliitikoilla. Siksi on tärkeätä, että asioista puhutaan selkeästi ja oikeilla nimityksillä. Peruskysymyksiä ovat muun muassa nämä: kuka on pakolainen, mitä turvapaikkaprosessi tarkoittaa, miten kiintiöpakolaiset valitaan ja mistä määristä oikeastaan puhutaan.

Suomi on allekirjoittanut joukon kansainvälisiä sopimuksia, jotka turvaavat ihmisten oikeuksia, olivatpa henkilöt Suomessa syntyneitä tai eivät. Kansainvälisten sopimusten mukaan turvapaikanhakijat saavat tulla hakemaan Suomesta turvapaikkaa. Heitä ei saa käännäyttää heti rajalta, vaan heidän asiansa täytyy tutkia. Suomi ei voi valita mieleisiään turvapaikanhakijoita. Lisäksi Suomea sitovat Euroopan unionin määrittelemät standardit, joiden puitteissa kussakin maassa voidaan valita ja päättää, millainen järjestelmä turvapaikanhakijoiden vastaanottoon ja prosessiin rakennetaan. Vaikka noin 4000-5000 turvapaikanhakijaa vuodessa voi Suomen oloissa tuntua isolta määrältä, eivät he kuitenkaan aiheuta mitään "tulvaa" tai "kriisiä". Eurooppalaisessa mittakaavassa Suomen turvapaikanhakijaluvut ovat varsin kohtuullisia.

Turvapaikkahakemustensa käsittelyn aikana hakijat asuvat vastaanottokeskuksissa. Inhimillisiin periaatteisiin kuuluu, että kaikkia kohdellaan asiallisesti ja oikeudenmukaisesti. Vastaanoton olosuhteiden tulee olla sellaisia, että niissä voi elää suhteellisen normaalia elämää ja asukkaiden toimintakykyä ylläpidetään. Tämä voi tarkoittaa velvollisuutta osallistua keskuksen yhteisiin töihin. Osa hakijoista käy myös palkkatöissä. Samaan aikaan turvapaikkahakemuksen käsittelyn pitäisi edetä ja hakijan saada oikeusapua prosessin aikana. Kaiken perustana on riittävä oikeusturva, jotta ketään ei palauteta vaaraan.

Monilla turvapaikanhakijoilla on hyvät syyt hakea turvaa kotimaansa ulkopuolelta, mutta joskus turvapaikkaprosessia - kuten kaikkia muitakin ihmisten ja yhteiskunnan järjestelmiä - yritetään käyttää väärin. Jotkut turvapaikanhakijoita leimata perusteettomasti, viranomaisten on pystyttävä osoittamaan, että mahdollisia väärinkäytöksiä on tapahtunut. Tähän on jo olemassa tiukat menetelmät. Kaikki turvapaikanhakijoita ei myöskään pidä leimata joidenkin järjestelmää väärinkäyttävien ihmisten tekojen perusteella.

Suomi ei ole koskaan määrällisesti ollut merkittävä tekijä pakolaisten vastaanotossa. Kaikki rikkaat maat vastaanottavat pakolaisia. Lamasta huolimatta Suomi kuuluu maailman rikkaimpiin maihin. Turvapaikanhakijoina saapuvien pakolaisten lisäksi Suomi valitsee ja vastaanottaa 750

kiintiöpakolaista vuodessa. Kiintiöpakolaiset eivät hae Suomesta turvapaikkaa. YK:n pakolaisjärjestö UNHCR on jo myöntänyt heille pakolaisaseman ennen kuin he saapuvat Suomeen ja sijoittuvat suoraan kuntiin.

Milloin Suomi on valmis?

Viimeaikainen maahanmuuttokeskustelu on yleensä keskittynyt turvapaikanhakijoihin. Kannattaa kuitenkin muistaa, että Suomen suurimmat ulkomaalaisryhmät ovat venäläiset, virolaiset ja ruotsalaiset. On tärkeää hahmottaa maahanmuuttotilanteen kokonaisuus, jotta ymmärretään, mistä kansainvälisessä muuttoliikkeessä Suomen kannalta on kysymys ja mitä maahanmuuttajaväestöllä oikein tarkoitetaan.

Keskustelussa on myös tavanomaista rinnastaa suomalaisia vähänosaisten ryhmiä ja turvapaikanhakijoita. Usein jopa tuodaan esiin se, että periaatteessa Suomi voisi vastaanottaa pakolaisia, kunhan oman maan köyhien, vanhojen, yksinhuoltajien, sotaveteraanien, vammaisten ja asunnottomien asiat on ensin hoidettu kuntoon. Tämä näkökulma ansaitsee jatkokysymyksiä. Mikä on estänyt Suomea laittamasta kuntoon näiden ryhmien asioita aikaisemmin, ennen kuin Suomeen tuli 4000 turvapaikanhakijaa? Ja jos kuvitellaan, että voisimme heittää 4000 ihmistä ulos Suomesta, niin miten tämä parantaisi maamme huono-osaisten asemaa?

Samantyyppistä asioiden rinnastamista käytetään, kun kaupungissa tai kylässä esitetään leikkauksia palveluihin. "Jouluvalot vaan palaa yötä päivää ja samaan aikaan mummot lojuu vanhainkodissa vaipoissaan ja yksinäisinä. Missä vika?" Vaikka kyseessä on aito huoli ja halu käynnistää arvokeskustelua, eivät asiat kuitenkaan rinnastu tällä tavoin. Jouluvalojen sammuttaminen ei vähennä vanhusten yksinäisyyttä. Myöskään turvapaikanhakijoiden määrän väheneminen ei johda köyhien tai eläkeläisten aseman parantumiseen. Kyse on poliittisesta päätöksenteosta, aloitteista, valinnoista ja jakamisesta. Harvoin voi vaakaan heittää kaksi asiaa punnittavaksi ja todeta toisen yksiselitteisen kevyeksi. Ja milloin voidaan - ja kenen mittapuulla - todeta, että nyt sotaveteraanien, yksinhuoltajien ja köyhien asiat ovat kunnossa, nyt meillä on mahdollisuus vastaanottaa pakolaisia? Onko tällaisia maita olemassa?

Arjen maahanmuuttokeskustelut ja kohtaamiset

Kansalaistoiminnan näkökulmasta on ensiarvoisen tärkeää käydä keskustelua oman lähipiirinsä, yhteisönsä ja siellä mahdollisesti kohdattavien niin sanottujen maahanmuuttokriitikoiden kanssa. Pelkillä kylmillä tosiasioilla ei kuitenkaan pitkälle ratsasteta. Olisi tärkeää päästä puhumaan siitä, mikä tässä asiassa niin kovasti pelottaa. Miten voisimme löytää keskustelun ja toiminnan paikkoja, joissa kaikki halukkaat voisivat tutustua uusiin asioihin ja tavata maahanmuuttajia? Esimerkiksi monet järjestöt tarjoavat käytännön toiminnan ja keskustelun paikkoja, joissa monikulttuuriseen Suomeen voi tutustua ja totuttautua.

Uusia vastaanottokeskuksia ei perusteta tyhjiöön vaan todellisiin kyliin ja kaupunkeihin. Vaikka asuminen vastaanottokeskuksissa on tilapäistä, on hyvä saada aikaan vuorovaikutusta turvapaikanhakijoiden ja paikallisten asukkaiden välille. Tämä lisää ymmärrystä ihmisten kesken ja vähentää pelkoja sekä parantaa turvapaikanhakijoiden elämän laatua hankalassa ja epävarmassa tilanteessa. Hyviksi tavoiksi edistää vuoropuhelua ja toimintaa ovat osoittautuneet myös infotilaisuuksien ja avoimien ovien päivät keskuksissa sekä yhteinen harrastustoiminta. Parhaimmillaan tämä toteutuu järjestöjen yhteisvoimin.

Yhtä lailla tutkijoiden kuin asfalttimiesten panosta tarvitaan moninaisen ja erilaisuutta sietävän Suomen rakentamiseen. Kaikkien ei kuitenkaan tarvitse nousta barrikadeille. Voit aloittaa käyttämällä asiallista kieltä omassa ympäristössäsi sekä tervehtimällä ja käyttäytymällä tavallisen kohteliaasti kaikenlaisia ihmisiä kohtaan. Voit myös esimerkiksi osallistua turvapaikanhakijoiden suomenkielen opetukseen, lasten jalkapallokerhon vetämiseen, valokuvausretken järjestämiseen tai

lättykestien organisointiin. Hötkyilemätön asenne ja peloton ihmisten kohtaaminen riittävät. Hiljainen enemmistö suhtautuu onneksi monimuotoistuvaan Suomeen myönteisesti. Sen äänen soisi kuuluvan nykyistä useammin.

Periaatteita ja faktoja

Pakolaistyön kentällä toimivien kansalaisjärjestöjen yksi tehtävä on tuottaa vapaaehtoisille ja tukijoille tietoa ja näkökulmia sekä tukea jäsenistön aktiivista osallistumista vaikuttamistyöhön. Iso haaste on ylittää myötämielisen ja hiljaisen enemmistön mukavuudenhalu, joka houkuttaa seuraamaan asioita sivusta.

Järjestöt tuottavat myös oman toimintansa lähtökohdista ja periaatteista kumpuavia kannanottoja ajankohtaisiin asioihin. Turvapaikanhakijoiden perusoikeuksien puolustaminen johtaa ajoittain vastalauseiden ryöppyyn, joka yleensä perustuu pikemminkin mielikuviin kuin faktatietoon. Ensikertalainen voi hetkeksi valahtaa kalpeaksi, kun webmaster ryhtyy syytämään palautetta. Pidempään alalla toiminut on kuorensa jo kehittänyt. Palaute on usein suorasukaista ja välillä myös aggressiivista. Erään pakolaisjuristin aikoinaan "kuole huora"-puheluiksi ristimät yleisöpalautteet ovat nettiaikana siirtyneet enemmän kirjallisiin muotoihin, mutta edelleen niihin törmää tässä työssä säännöllisesti.

Netti tarjoaa hyviä mahdollisuuksia tiedonvälitykseen ja keskusteluun. Järjestöjen sivustoille on koottu paljon maahanmuuttoon liittyviä uutisia, faktoja, henkilöjuttuja ja muuta aiheeseen liittyvää. Esimerkiksi kevään 2009 kiinnostavin keskustelunaihe - uudet vastaanottokeskukset - sai ihmiset paitsi keskustelemaan internetin palstoilla, myös etsimään faktoja. Ilmeni, että niitä oli kovin vaikea löytää mistään. Punaisen Ristin sivuille luotiin tuolloin laaja faktapaketti turvapaikanhakijajärjestelmän ja vastaanoton perusasioista ja turvapaikanhakijoiden lähtömaista.[1]

Yhteistyö median kanssa ei ole aina yksinkertaista. Kun toimittajien tavoitteena on etsiä kärjekkäitä vastakkainasetteluita, menee sovittelevaa näkökulmaa edustavan tahon kommentti helposti toimittajalta ohi. Miten selität ymmärrettävästi, että asia ei ole ihan näin, mutta toisaalta ei myöskään täysin noin? Olemmehan oppineet, että yksi selkeä viesti on se, millä mennään, jos aiotaan mennä.

Palaammekin usein perusasioiden pariin. Tutustumme numeraalisiin faktoihin, analysoimme tilastoja, luemme sopimustekstejä ja lakipykäläiä sekä uutisia ja raportteja maailmalta ja yritämme asettautua toisen ihmisen saappaisiin. Näin Suomi haasteineen ja keskusteluineen asettuu taas oikeisiin mittasuhteisiinsa.

Ihmisen puolesta

Viimeaikaista keskustelua olisi meidän mielestämme suunnattava uusille urille. Voisimme vähentää puhetta itse maahanmuutosta ja katsoa pinnan alle. Lopettaisimme puolesta tai vastaan -jankkaamisen ja ryhtyisimme puhumaan ihmisoikeuksista ja -arvoista.

Kun nykyisessä keskustelussa isketään leimoja erilaisiin ihmisryhmiin, heidän arvonsa ja ominaislaatussa pienenevät. Heistä tehdään massan ja lauman kasvottomia osia. Tämä pätee kaikenlaisiin ihmisiin: kukkahattutäteihin, turvapaikanhakijoihin, maahanmuuttokriitikoihin. Minulla on oikeus ihmisarvoiseen kohteluun. Ja niin on sinullakin. Miksi tätä oikeutta ei olisi esimerkiksi irakilaisella 17-vuotiaalla turvapaikanhakijalla? Hänen ihmisoikeutensa voi kiistää esimerkiksi luomalla hänestä uhka- tai viholliskuvan. Samaa mekanismia käytetään kaikissa sota- tai konfliktitilanteissa.

On aika hyväksyä perusasiat. Suomeen tulee joka vuosi monenlaisia muuttajia. Pieni osa muuttajista tulee aina olemaan pakolaisia ja turvapaikanhakijoita, sillä maailmalta eivät konfliktit lopu. Suomi

ei voi sulkea rajojaan, vaan se pysyy demokraattisena oikeusvaltiona osana kansainvälistä yhteisöä. Jos näistä asioista ei tarvitsisi jatkuvasti kiistellä, päästäisiin keskustelemaan sellaisesta välittämisestä ja huolenpidosta, joka ulottuu laajemmallekin kuin omaan mikrokosmukseen. Tältä pohjalta oppisimme kunnioittamaan kaikkien ihmisarvoa ja avoimesti ratkomaan myös ristiriitoja, joita ihmisten välisessä kanssakäymisessä aina syntyy.

Viitteet

1. Sivusto löytyy Punaisen Ristin nettiosoitteen kautta www.redcross.fi